

VYSOKÁ ŠKOLA BÁŇSKÁ – TECHNICKÁ UNIVERZITA OSTRAVA
EKONOMICKÁ FAKULTA

KATEDRA NÁRODOHOSPODÁŘSKÁ

Různorodost Evropy z pohledu lidského rozvoje

Europe's Diversity in Terms of Human Development

Student: Agata Drobiszová

Vedoucí bakalářské práce: Ing. Natalie Uhrová, Ph.D.

Ostrava 2011

Místopřísežné prohlášení

Prohlašuji, že jsem svou bakalářskou práci vypracovala samostatně a všechny použité zdroje uvádím ve své práci.

V Ostravě dne 10. května 2011

.....
Agata Drobiszová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala Ing. Natalii Uhrové, Ph.D., za její čas, trpělivost a odborné vedení při zpracování této bakalářské práce.

Obsah

1	Úvod	- 1 -
2	Teoretická východiska.....	- 3 -
2.1	Koncept lidského rozvoje	- 3 -
2.2	Index lidského rozvoje.....	- 6 -
2.2.1	Výpočet indexu lidského rozvoje	- 9 -
2.2.2	Hybridní index lidského rozvoje	- 11 -
2.3	Inovace v měření nerovnosti a chudoby	- 12 -
2.3.1	Index lidského rozvoje upravený o nerovnost.....	- 13 -
2.3.2	Index genderové nerovnosti	- 14 -
2.3.3	Vícerozměrný index chudoby.....	- 17 -
3	Evropa z pohledu indexu lidského rozvoje	- 20 -
3.1	Příčiny rozdílu mezi západní a východní Evropou	- 21 -
3.2	Evropa z pohledu lidského rozvoje.....	- 25 -
3.2.1	Dimenze dlouhého a zdravého života	- 26 -
3.2.2	Dimenze vzdělání	- 28 -
3.3	Modifikace indexu lidského rozvoje.....	- 29 -
3.3.1	Matematické změny ve výpočtu HDI	- 30 -
3.3.2	Změny v dílčích komponentech indexu lidského rozvoje	- 32 -
4	Analýza dílčích složek HDI ve vybraných zemích Evropy	- 37 -
4.1	Visegrádská čtyřka z pohledu indexu lidského rozvoje.....	- 37 -
4.1.1	Dimenze dlouhého a zdravého života.....	- 40 -
4.1.2	Dimenze vzdělání	- 43 -
4.1.3	Dimenze slušného životního standardu	- 46 -
4.2	Index lidského rozvoje upravený o nerovnost v zemích V4.....	- 47 -

4.3	Index genderové nerovnosti v zemích V4	- 50 -
4.4	Vícerozměrný index chudoby v zemích V4.....	- 52 -
5	Závěr	- 54 -
	Seznam použité literatury	- 57 -
	Seznam zkratk	
	Seznam grafů	
	Seznam obrázků	
	Seznam tabulek	
	Seznam schémat	
	Prohlášení o využití výsledků bakalářské práce	
	Přílohy	

1 Úvod

Od 80. let 20. století začala řada ekonomů upozorňovat na fakt, že ukazatele ekonomické aktivity nemůžou vystihnout kvalitu lidského života. Ekonomický rozvoj tedy nemůže být redukován pouze na ekonomický růst. Od té doby se začala část ekonomů soustředit na vývoj rozvojových ukazatelů. Úspěchu bylo dosaženo v roce 1990, kdy byla poprvé publikována Zpráva o lidském rozvoji (HDR) pod záštitou Organizace spojených národů (OSN), jejíž hlavními autory byli pákistánský ekonom Mahbub ul Haq a bangladéšský ekonom Amartya Sen, pozdější nositel Nobelovy ceny za ekonomii. Stěžejním bodem této Zprávy byl a stále je index lidského rozvoje (HDI), který se v jednom čísle snaží zachytit celý koncept lidského rozvoje.

Ekonomický rozvoj je normativní a mnohorozměrný koncept, tudíž existuje mnoho oprávněných názorů, co tento pojem znamená a obsahuje. Z toho důvodu ekonomický rozvoj (neboli koncept lidského rozvoje) budu v této bakalářské práci charakterizovat pouze podle Zpráv o lidském rozvoji.

Má bakalářská práce je rozdělena do tří hlavních částí. V druhé kapitole nejdříve vymezím koncept lidského rozvoje a následně budu definovat index lidského rozvoje a jeho modifikaci v čase. Rovněž se zaměřím na charakteristiku tří indexů – index lidského rozvoje upravený o nerovnost (IHDI), index genderové nerovnosti (GII) a vícerozměrný index chudoby (MPI) – které byly poprvé představeny ve Zprávě o lidském rozvoji v roce 2010.

Ve třetí kapitole představím aktuální hodnotu indexu lidského rozvoje ve všech evropských zemích a nastíním možné faktory, které v historii nejvíce ovlivňovaly lidský rozvoj. Následně se budu zabývat změnou konstrukce indexu lidského rozvoje v roce 2010 a znázorním, jak tato modifikace ovlivnila jeho výši v jednotlivých zemích Evropy.

Hlavním cílem mé bakalářské práce je komparace zemí Visegrádské čtyřky z pohledu indexu lidského rozvoje a jeho dílčích komponentů v roce 2010, kterou provedu na základě předchozí analýzy. Zároveň nastíním faktory, které v současné době nejvíce ovlivňují hodnotu tohoto indexu. Důvodem, proč jsem si vybrala právě země Visegrádské čtyřky,

jsou podobné výchozí podmínky pro lidský rozvoj díky jejich kulturní, náboženské, geografické, historické či ekonomické spjatosti. V čtvrté kapitole se také budu věnovat dílčímu cíli a to komparaci indexu lidského rozvoje upraveného o nerovnost, indexu genderové nerovnosti a vícerozměrného indexu chudoby v zemích Visegrádské čtyřky. Veškerá data o aktuálních hodnotách těchto indexů a jejich dílčích komponentů budu čerpat ze Zprávy o lidském rozvoji z roku 2010.

2 Teoretická východiska

2.1 Koncept lidského rozvoje

Dříve než začnu charakterizovat koncept lidského rozvoje, objasním dva pojmy – ekonomický růst a ekonomický rozvoj – neboť jsou podle mého názoru nezbytné k pochopení tohoto konceptu.

Ekonomický růst je definován jako růst hrubého domácího produktu (HDP), který vyjadřuje tržní hodnotu finálních statků a služeb, vytvořených v dané zemi za určité období (Syrovátka, 2008). Ekonomický růst je obvykle měřen tempem přírůstku HDP nebo je tento ukazatel přepočten na obyvatele (v tomto případě důležitým faktorem ovlivňujícím ekonomický růst je přírůstek obyvatelstva, neboť čím rychleji přibývá obyvatel v dané zemi, tím nižší je tempo růstu HDP na obyvatele) (Adamcová a kol., 2009). Za hlavní faktory ekonomického růstu jsou považovány: práce, kapitál, příroda a kultura¹ (Varadzin a kol., 2004).

Většina odborníků se shoduje v tom, že **ekonomický rozvoj** je mnohem širší pojem než ekonomický růst.² Ekonomický rozvoj je tvořen celou řadou faktorů, které ovlivňují kvalitu lidského života. (Syrovátka, 2008) „*Právě kvalita lidského života, nikoli množství produkce či důchodu, je smyslem procesu, který nazýváme rozvoj*“ (Syrovátka, 2008, s. 10). Ekonomický rozvoj je normativní koncept, proto existuje mnoho oprávněných názorů, co tento pojem znamená a obsahuje. Však nepopiratelným faktem je, že proces rozvoje nemůže být nikdy dokončen a týká se bez výjimky všech zemí. Každá společnost, nehledě na to, jak moc se podílí na světové produkci či jakou má za sebou historii, prochází vývojem a proměnami – a tyto změny je třeba zachytit (Adamcová a kol., 2009). Právě kvůli mnohorozměrné povaze tohoto konceptu, neexistuje žádný všeobecně akceptovaný ukazatel, který by zachycoval komplexní ekonomický rozvoj, avšak index lidského rozvoje se tomu přiblížil nejvíce. I když byl nazván indexem lidského rozvoje, měří to, co by většina ekonomů nazvala ekonomický rozvoj (Syrovátka, 2008).

¹ Autor tento termín nepoužívá v jeho původním významu. „*Kultura jako produkční faktor je chápána ve smyslu znalostí a schopností tyto znalosti realizovat.*“ (Varadzin a kol, 2004, s. 32)

² Zastánci tzv. redukcionistického přístupu tvrdí, že tyto dva koncepty jsou stejné. Dle jejich názoru jde pouze o synonymní výrazy, které zachycují politický chod modernity společností. (Adamcová a kol., 2009)

Po druhé světové válce začalo vznikat mnoho teoretických koncepcí rozvoje. Hlavní důvody byly spojeny s procesem obnovy válkou zničené Evropy a s utvářením keynesiánských idejí o centrální úloze státu při řešení veškerých krizí a snižování nejistot. Z mnoha vzniklých koncepcí zmíním pouze takzvaný heterodoxní směr, který se vyvinul právě v tomto období. Jeho zastánci byli například F. Perroux, A. Hirschman nebo M. Kalecki. Brali v potaz nerovnoměrnost moci mezi subjekty, uvažoval o původu investic i o jejich časovém a mezioborovém sledu a poprvé zavedl pojem „lidský rozvoj“. (Adamcová a kol., 2009).

Koncept lidského rozvoje v této práci budu charakterizovat podle Zpráv o lidském rozvoji (HDRs – Human Development Reports), jejichž hlavními zakladateli byli Mahbuba ul Haqy a Amartya Seny.

„Lidé jsou reálným bohatstvím národa.“ Těmito slovy začala první Zpráva o lidském rozvoji v roce 1990 a dodává, že *„základním cílem rozvoje je vytvořit přirozené prostředí pro lidi, aby si užili dlouhý, zdravý a tvořivý život“* (Human Development Report, 1990, s. 9). Tento názor ve skutečnosti není nic nového. Již Aristoteles hodnotil rozdíly mezi „špatným a dobrým“ politickým vedením na základě toho, jak je toto řízení schopné pomáhat lidem vést „prosperující životy“. Fakt, že primární cíl rozvoje je k prospěchu lidí, byl opakujícím se tématem v dílech většiny dřívějších filozofů či ekonomů jako např. Adama Smitha, Davida Ricarda, Roberta Malthuse, Karla Marxe a Johna Stuarta Milla (Human Development Report, 1990).

Lidský rozvoj je proces rozšiřování lidských možností. V zásadě mohou být tyto volby nekonečné a měnit se v čase. Ve všech úrovních rozvoje však existují tři základní lidské potřeby – vést dlouhý a zdravý život, získávat znalosti a mít přístup ke zdrojům, které jedinci potřebují, aby si mohli užívat slušné životní úrovně. Ale lidský rozvoj tímto nekončí, neboť existují ještě další možnosti, které jsou důležité pro mnoho lidí. Sahají od politických, ekonomických a sociálních svobod až k příležitostem být tvůrčí a produktivní, užívat si osobní sebeúcty a garantovaných lidských práv (Human Development Report, 1990).

Lidský rozvoj má dvě strany (Human Development Report, 1990):

- Formování lidských schopností (např.: zlepšování zdravotního stavu, získávání nových znalostí a dovedností).
- Používání získaných schopností (např. ve volném čase, či při kulturních, sociálních nebo politických záležitostech).

Aby země předcházely nespokojenosti lidí, musí jemně vyvažovat obě strany (Human Development Report, 1990).

Koncept lidského rozvoje vnímá finanční příjem pouze jako jednu z možností, kterou by lidé rádi měli. Zpráva o lidském rozvoji také podává několik důvodů, proč nemůžeme chápat příjem jako hlavní lidskou potřebu³ (Human Development Report, 1990):

- Příjem je prostředek, nikoli cíl. To znamená, že blahobyt společnosti závisí na tom, na co jsou příjmy používány (např.: stejné peněžní prostředky můžou být použity na nákup základních léků nebo drog), ne na úrovni příjmů samotných.
- Některé země vykazují vysokou úroveň lidského rozvoje, i když mají malé příjmy a naopak.
- Násobení lidských problémů (např.: kriminalita, slábnoucí společenská struktura, HIV/AIDS, znečištění, atd.) v mnoha industrializovaných, bohatých zemích ukazují, že vysoké příjmy nejsou samy o sobě žádnou garancí pro lidský rozvoj.

Právě z těchto důvodů musí být rozvoj více než jen rozšiřování příjmů a blahobytu. Musí se koncentrovat na lidi. To však neznamená, že se ve Zprávě o lidském rozvoji zpochybňuje či vylučuje důležitost HDP. Hrubý národní důchod je v HDR vnímán jako nezbytný prostředek, ale nedostatečný pro lidský rozvoj, neboť i při rychlém tempu růstu HDP nebo vysoké úrovni příjmu na osobu, může být v dané zemi nízká úroveň lidského rozvoje. Je vždy zapotřebí, aby země podnikla nějaké dodatečné kroky. Z toho lze vyvodit, že neexistuje automatické spojení mezi růstem příjmů a lidským rozvojem (Human Development Report, 1990).

³ V některých studiích se uvádí, že základní lidskou možností je příjem, neboť nám zajistí přístup ke všem ostatním možnostem.

2.2 Index lidského rozvoje

Od 80. let 20. století začíná část ekonomů upozorňovat na fakt, že ukazatelé ekonomické aktivity nemůžou zobrazit kvalitu lidského života, a že ekonomický rozvoj nemůže být redukován na pouhý ekonomický růst. Proto ekonomové zabývající se rozvojovou problematikou, začali soustředit na vývoj rozvojových ukazatelů. Často šlo o ukazatele zachycující pouze jeden aspekt rozvoje jako například Atkinsonův index nerovnosti nebo Senův index chudoby. Ukazatele typu gramotnost či očekávaná délka života se pro hodnocení zemí samozřejmě používaly také. Chyběly však ukazatele komplexnější povahy. Prvním významnějším ukazatelem tohoto druhu byl index materiální kvality života, který zachycoval gramotnost, kojeneckou úmrtnost a očekávanou délku života v jednom roce. Každý ze tří dílčích indikátorů byl převeden na škálu od nuly do sta a celkový index vznikl jako aritmetický průměr těchto tří hodnot. Tento, ale i ostatní ukazatele, které byly v průběhu 70. a 80. let vyvinuty, nesplňovaly podmínky k tomu, aby se mohly výrazněji prosadit. *„Bud’ nebyly relativně komplexními ukazateli rozvoje a/nebo nebyly zaštitěny renomovanou organizací, která je schopna zajistit ukazateli dostatečnou kredibilitu a legitimitu. Obě podmínky splnil až index lidského rozvoje, vytvořený pod záštitou Rozvojového programu Organizace spojených národů“* (Srovátka, 2008, s. 10).

Hlavním autorem indexu lidského rozvoje (HDI – Human Development Index) byl pákistánský ekonom Mahbub ul Haq, nicméně na vývoji tohoto ukazatele se také podílel jeho blízký přítel a spolupracovník bangladéšský ekonom Amartya Sen, pozdější nositel Nobelovy ceny za ekonomii (Srovátka, 2008). Ve Zprávě o lidském rozvoji z roku 1999 Sen vzpomínal, že byl nejprve velice skeptický k návrhu Mahbuba ul Haqa vytvořit ukazatel, který má v jednom čísle zachytit tak mnohorozměrný koncept jakým je lidský rozvoj. Mahbub ul Haq si uvědomoval limity takto komplexního indexu, avšak argumentoval tím, že dominanci ukazatele hrubého národního produktu (HNP) není možné nahradit jakoukoli sadou ukazatelů. Říkal, že je nutné vytvořit ukazatel *„stejně hrubosti jako HNP – pouze jedno číslo – ale ukazatel, který není tak slepý k sociálním aspektům lidského života, jako je HNP“* (Human Development Report, 1999, s. 23).

Helen Clark ve Zprávě o lidském rozvoji z roku 2010 říká, že *„o 20 let později význam a pokračující důležitost tohoto původního paradigmatu lidského rozvoje jsou nesporné. Je nyní téměř všeobecně uznáváno, že úspěch zemí nebo zdar jednotlivce nemůže být*

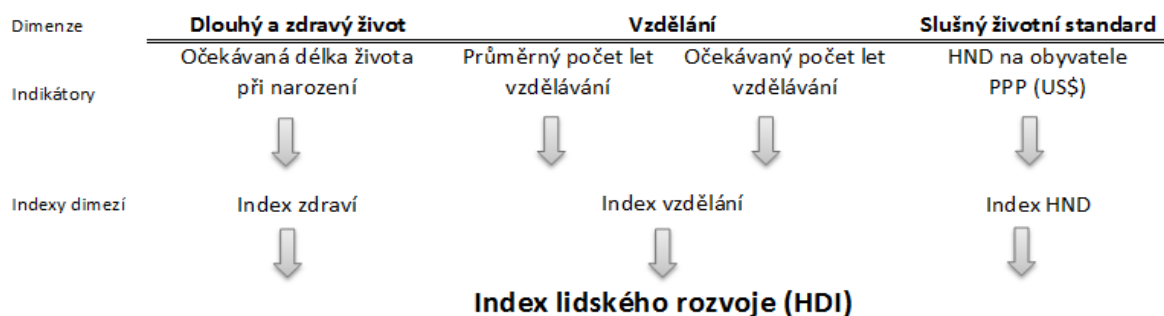
hodnocen pouze penězi samotnými. Příjem je samozřejmě klíčový: bez zdrojů je jakýkoliv pokrok obtížný. Přesto musíme také posoudit, zda lidé můžou vést dlouhý a zdravý život, zda mají příležitost se vzdělávat, a zda jsou dostatečně svobodní k používání svých znalostí a talentů, aby formovali své vlastní osudy“ (Human Development Report, 2010, s. v).

Schéma č. 2.1 představuje index lidského rozvoje, který se skládá ze tří základních dimenzí (dlouhý a zdravý život, vzdělání a slušný životní standard). A proč byly vybrány právě tyto tři rozměry? Na tuto otázku se ve Zprávě o lidském rozvoji z roku 1990 odpovídá takto (Human Development Report, 1990):

- Důležitost prvního komponentu – **dlouhý a zdravý život** (neboli dlouhověkost) – spočívá ve veřejném přesvědčení, že dlouhý život je hodnotný sám o sobě, neboť je úzce spojován s různými nepřímými výhodami (např.: adekvátní výživa a dobrý zdravotní stav), a právě tato myšlenková asociace dělá daný indikátor důležitým při měření lidského rozvoje, jelikož nahrazuje nedostupné data o lidském zdraví a stavu výživy.
- Druhým klíčovým rozměrem je **vzdělání**, neboť je nezbytné pro lidi, aby byli schopni vést produktivní život v moderní společnosti.
- Třetí nedílnou součástí lidského rozvoje je finanční příjem, protože ho lidé potřebují, aby si mohli zajistit **slušný životní standard**.

Na první pohled by se mohlo zdát, že tyto dimenze jsou navzájem neporovnatelné, nicméně představují primární oblasti „kvality“ lidského života. Pro tyto rozměry byly následně vybrány indikátory, které je nejlépe charakterizují (viz schéma č. 2.1) a metodou standardizace byly převedeny na dílčí indexy, které zajišťují jejich srovnatelnost (Adamcová a kol, 2009).

Schéma č. 2.1 Konstrukce indexu lidského rozvoje

Zdroj: Human Development Report, 2010 – vlastní zpracování

Zpráva o lidském rozvoji se snaží neustále inovovat a zlepšovat index lidského rozvoje, aby co nejlépe zachycoval aktuální lidský rozvoj. Proto ve Zprávě o lidském rozvoji z roku 2010 byly představeny modifikované indikátory používané k měření vzdělání a příjmů, a také byl pozměněn způsob agregování tří základních rozměrů. Nové indikátory dimenzí jsou přehledně představené ve schématu č. 2.1.

V dimenzi **zdravý a dlouhý život** nedošlo k žádné změně, protože nebyl nalezen lepší alternativní ukazatel než očekávaná délka života. V rozměru **vzdělání** byly změněny oba indikátory. Míra gramotnosti dospělých byla nahrazena průměrným počtem let vzdělávání⁴ a hrubý podíl dětí zapsaných ve školách (GER⁵) byl vystřídán očekávaným počtem let vzdělávání (počet let vzdělávání, které je očekáváno vzhledem k současným počtům zapsaných dětí ve školách). Zpráva dodává, že ideální měření dimenze vzdělání by bylo prostřednictvím hodnocení kvality namísto odhadování kvantity, jak to již uplatňuje několik národních a regionálních zpráv o lidském rozvoji, například v arabských státech. Bohužel data o kvalitě vzdělávání pro mnoho zemí neexistují. Rozměr **životního standardu** byl zachycován hrubým domácím produktem (HDP) na obyvatele, v roce 2010 k obměně a nyní je měření této dimenze na základě hrubého národního důchodu (HND) na obyvatele. Neboť, jak se v HDR z roku 2010 uvádí, v globalizovaném světě jsou často obrovské rozdíly mezi příjmy obyvatel a domácí produkcí. Některé příjmy obyvatel jsou posílány do zahraničí, někteří rezidenti přijímají mezinárodní platby a některé země

⁴ Dosažené vzdělání lidí ve věku 25 let a starších. Je zjištěno, jaké úrovně vzdělání dosáhli, a následně je tento údaj přepočten na počet let na základě teoretické doby trvání studia v daných úrovních.

⁵ Gross enrollment ratio zachycuje podíl všech dětí (případně i dospělých), kteří jsou zapsáni na určitém stupni studia bez ohledu na jejich věk. V rozvojových zemích je tento ukazatel často vyšší než 100 %, protože školy navštěvují z různých důvodů děti, které již věkem danému stupni neodpovídají (Adamcová a kol., 2009).

dostávají značnou peněžní výpomoc. Například kvůli obrovským platebním převodům ze zahraničí HND ve Filipínách značně převyšuje HDP (Human Development Report, 2010). Jak tyto změny ovlivnily index lidského rozvoje v Evropě, nastíním v následující kapitole.

Ve Zprávě o lidském rozvoji byla také představená zásadní změna ve výpočtu indexu lidského rozvoje. Od roku 2010 jsou dílčí indexy HDI agregovány geometrickým průměrem. To zajišťuje na rozdíl od jednoduchého průměru, že velký úspěch v jedné dimenzi nemůže úplně nahradit neúspěch v jiné (Human Development Report, 2010).

2.2.1 Výpočet indexu lidského rozvoje

Prvním krokem při výpočtu indexu lidského rozvoje je vytvoření indexů dimenzí (viz schéma č. 2.1). Minimální a maximální hodnoty jsou zde proto, aby transformovaly indexy komponentů v rozmezí 0 až 1. Jelikož se nyní používá geometrický průměr pro agregaci dílčích indexů, maximální hodnoty nemají vliv na vzájemné srovnání mezi jakýmkoli dvěma státy nebo v časovém období. Maximální hodnoty jsou od roku 2010 nastaveny podle vypočítaných nejvyšších hodnot indikátorů dosažených v zemích v letech 1980 – 2010. Státy a roky, ve kterých se maximální hodnoty vyskytly, jsou vyznačeny v tabulce č. 2.1. Minimální hodnoty ovlivňují srovnání, proto jsou zde použity jak hodnoty dílčích indexů, tak „přirozená“ nula. Minimální délka dožití je nastavena na 20 let, tato hodnota je založená na dlouhodobých historických průzkumech.⁶ Oba indikátory vzdělání mají minimální hodnotu 0 let, jelikož společnost může existovat bez formálního vzdělání. Nejnižší příjem na obyvatele byl v roce 2008 evidován v Zimbabwe ve výši pouhých 163\$, což je méně než 45 centů na den (Human Development Reports, 2010).

Zdroje dat pro sestavení indexu lidského rozvoje jsou čerpány z (Human Development Report, 2010):

- Očekávaná délka dožití při narození – Odbor OSN pro ekonomické a sociální záležitosti (UNDESA – The United Nations Department of Economic and Social Affairs).

⁶ Nižší hodnoty se vyskytly jen během některých kritických situací (jako například Rwandská genocida), ale samozřejmě nebyly trvalé.

- Průměrný počet let vzdělávání – Barro and Lee (2010)⁷.
- Očekávaný počet let vzdělávání – Organizace spojených národů pro výchovu, vědu a kulturu instituce pro statistiku (UNESCO – United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization).
- Hrubý národní důchod (HND) na obyvatele – Světová banka a Mezinárodní měnový fond.

Tabulka č. 2.1 Vymezení maximálních a minimálních hodnot pro výpočet HDI

Indikátor	Maximum	Minimum
Očekávaná délka života	83,2 (Japonsko, 2010)	20
Průměrný počet let vzdělávání	13,2 (USA, 2000)	0
Očekávaný počet let vzdělávání	20,6 (Austrálie, 2002)	0
Index vzdělání	0,951 (Nový Zéland, 2010)	0
Příjem na obyvatele (PPP US\$)	108 211 (Spojené Arabské Emiráty, 1980)	163 (Zimbabwe, 2008)

Zdroj: Human Development Report, 2010 – vlastní zpracování

Dílčí indexy jsou vypočteny dle následujícího vzorce:

$$\text{Index dimenze} = \frac{\text{aktuální hodnota} - \text{minimální hodnota}}{\text{maximální hodnota} - \text{minimální hodnota}} \cdot \quad (2.1)$$

Výjimku představuje hrubý národní důchod, u kterého se předpokládá, že od určité výše příjmu již neovlivňuje lidský rozvoj, tudíž se vychází z logaritmované hodnoty (Human Development Report, 2010). Pro HND tedy platí:

$$\text{Index dimenze} = \frac{\log \text{aktuální hodnoty} - \log \text{minimální hodnoty}}{\log \text{maximální hodnoty} - \log \text{minimální hodnoty}} \cdot \quad (2.2)$$

Indikátory vzdělání (průměrný a očekávaný počet let vzdělávání) jsou následně agregovány do indexu vzdělání. Zde se také dle nové metodiky používá geometrický průměr těchto dvou indikátorů ve spojení s minimálními a maximálními hodnotami (Human Development Report, 2010):

⁷ Barro, R. J., and J. W. Lee. 2010. A New Data Set of Educational Attainment in the World, 1950–2010. NBER Working Paper 15902. Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research.

$$\text{Index vzdělání} = \frac{\sqrt{\text{Index } p * \text{Index } o} - \text{minimální hodnota}}{\text{maximální index vzdělání} - \text{minimální hodnota}}, \quad (2.3)$$

kde:

Index _p – index průměrného počtu let vzdělávání,

Index _o – index očekávaného počtu let vzdělávání.

K vytvoření HDI je zapotřebí spojit tyto tři dílčí indexy. Jak již bylo řečeno, k této agregaci se od roku 2010 používá geometrický průměr. Postupuje se tedy následovně:

$$\text{Index lidského rozvoje} = \text{Index}_{\text{zdraví}}^{1/3} * \text{Index}_{\text{vzdělání}}^{1/3} * \text{Index}_{\text{HND}}^{1/3} \quad (2.4)$$

Index lidského rozvoje se pohybuje v rozmezí 0 až 1, přičemž hodnota blížící se 1 je přiřazována zemím s velmi vysokou úrovní lidského rozvoje. Ve Zprávě o lidském rozvoji jsou státy řazeny do čtyř skupin dle dosaženého percentilu. Pro lepší znázornění vypíšu země a hodnoty jejich HDI, které se umístily na prvních a posledních místech v daných skupinách:

- **Velmi vysoká úroveň lidského rozvoje** – zde se řadí země, kterých HDI byl nad 75 percentil. Na prvním příčce se v této skupině umístilo Norsko s HDI 0,938. Jako poslední zde byl Barbados, který měl index lidského rozvoje na úrovni 0,788.
- **Vysoká úroveň lidského rozvoje** – percentil v rozmezí 75 – 51. Bahamy 0,784; Tongo 0,677.
- **Střední úroveň lidského rozvoje** – percentil v rozmezí 50 – 26. Fidži 0,669; Svatý Tomáš a Princův ostrov 0,488.
- **Nízká úroveň lidského rozvoje** – percentil 26 a níže. Keňa 0,470; Zimbabwe 0,140.

2.2.2 Hybridní index lidského rozvoje

V roce 2010 byl také představen hybridní index lidského rozvoje, který je používán pro analýzu historických trendů. Hybridní HDI používá stejné agregační vzorce jako index

lidského rozvoje od roku 2010, ale jsou zde použity indikátory dimenzí z předchozích let. To znamená, že dimenze vzdělání je počítána z míry gramotnosti dospělých a hrubého podílu dětí zapsaných ve školách (GER). Rozměr životního standardu je vypočten z hrubého domácího produktu. Hlavním důvodem ponechání těchto indikátorů k vytvoření historických trendů je, že existuje mnohem více dostupných dat z minulých desetiletí pro tyto ukazatele (Human Development Report, 2010).

2.3 Inovace v měření nerovnosti a chudoby

Index lidského rozvoje zachycuje podstatu lidského rozvoje, ale nezobrazuje ho celistvě, neboť existuje ještě mnoho dalších možností, které mají pro lidi velkou hodnotu – ekonomické, sociální a politické svobody, ochrana před násilím, odstraňování diskriminace a nejistot atd. A právě ve snaze zachytit tyto možnosti byly ve Zprávě o lidském rozvoji v roce 2010 představeny nové či modifikované indexy. Inovace jsou představeny v tabulce č. 2.2, přičemž sloupce znázorňují komponenty lidského rozvoje (zdraví, vzdělání, materiální dobro, politickou participaci a sociální soudržnost), řady představují empirická měření těchto komponentů (průměrná úroveň, deprivace, zranitelnost⁸ a nerovnost). V této tabulce jsou červenou barvou vyznačeny indexy, které byly zavedeny v roce 2010 (viz následující podkapitoly) a šedou barvou jsou představeny oblasti, které budou sledovány ve Zprávách o lidském rozvoji v následujících letech. Fialovou a žlutou barvou jsou zachyceny oblasti, které byly modifikovány (Human Development Report, 2010).

Tabulka č. 2.2 Inovace v měření lidského rozvoje

	Komponenty lidského rozvoje				
Empirické měření	Zdraví	Vzdělání	Materiální dobro	Politika	Sociální soudržnost
Průměrná úroveň	Index lidského rozvoje			Ukazatelé posílení ⁹	
Deprivace	Vícerozměrný index chudoby				
Zranitelnost	Ukazatelé udržitelnosti životního prostředí, bezpečnosti lidí, blahobytu, slušné práce				
Nerovnost	HDI upravené o nerovnost				
	Index genderové nerovnosti				

Zdroj: Human Development Report, 2010 – vlastní zpracování

⁸ Anglicky vulnerability – zranitelnost, bezbrannost, náchylnost.

⁹ Tento pojem, anglicky empowerment, znamená zvyšování duchovní, politické, společenské nebo ekonomické síly jednotlivců a komunit.

2.3.1 Index lidského rozvoje upravený o nerovnost

Index lidského rozvoje upravený o nerovnost (IHDI - Inequality-adjusted HDI) je v zásadě průměr lidského rozvoje v dané zemi, ten však v sobě ukrývá velké rozdíly mezi obyvateli (Alkire; Foster, 2010). V předchozích Zprávách o lidském rozvoji se odhadovala nerovnost jen částečně (např. jen v příjmech) nebo zachycovala jen několik zemí (v roce 2006 pouhých 15). Ve Zprávě o lidském rozvoji v roce 2010 byl však představen index lidského rozvoje upravený o nerovnost (IHDI), který je přímo porovnatelný s indexem lidského rozvoje a odráží nerovnost v každém rozměru HDI (zdraví, vzdělání a příjmy) pro velký počet zemí – v letošním roce 139. Tento index byl navržený Fosterem, Lopez-Calvou a Szekelym. Nerovnosti v každé dimenzi se odhadují na základě předpokladu, že společnost má určitou úroveň averze k nerovnosti.¹⁰ IHDI nebere v úvahu pouze průměr lidského rozvoje v zemi, ale také jak je tento lidský rozvoj rozložen mezi občany. To znamená, že kdyby existovala naprostá rovnost mezi lidmi, index lidského rozvoje by byl shodný s IHDI. V tomto smyslu HDI můžeme vnímat jako index „potenciálního“ lidského rozvoje, zatímco IHDI ukazuje „aktuální“ lidský rozvoj. Ztráta neboli rozdíl mezi HDI a IHDI může být vyjádřena v procentech. Zjištěná průměrná světová ztráta (čili nerovnost) v HDI je 22 %. Nejnižší nerovnost byla zaznamenána v České Republice a to 6,1 %, nejvyšší 45 % byla v Mozambiku. Ztráty ve třech komponentech HDI se různí v každé zemi, dosahují od 1,3 % ve vzdělání (Česká republika) až 68 % v příjmech (Namibie) (Human Development Report, 2010).

Index lidského rozvoje upravený o nerovnost z důvodů nedostupnosti dat a technické náročnosti zatím nezachycuje překrývající se nerovnost (zda lidé jsou deprivováni v jedné nebo více oblastech). Ze stejných příčin také není možné porovnávat tento index z časového hlediska retrospektivně, jelikož jediný výpočet IHDI existuje pro rok 2010. Ve Zprávě o lidském rozvoji se dodává, že IHDI bude v průběhu času inovován v závislosti na zpětné vazbě a na zlepšování dostupnosti dat (Human Development Report, 2010).

Schéma č. 2.2 znázorňuje, že IHDI pracuje se stejnými rozměry jako HDI (dlouhý a zdravý život, vzdělání, slušný životní standard). IHDI používá k výpočtu také stejné indikátory a agregační vzorce jak HDI (viz podkapitola 1.2.1). Následně je od indexů

¹⁰ Pro více informací doporučuji nahlédnout do Atkinson, A. 1970. “On the Measurement of Inequality.” Journal of Economic Theory 2, s. 244 – 263.

dimenzí odečítána zjištěná nerovnost (Human Development Report, 2010).

Schéma č. 2.2 Konstrukce indexu lidského rozvoje upraveného o nerovnost

Zdroj: Human Development Report, 2010 – vlastní zpracování

2.3.2 Index genderové nerovnosti

Genderová¹¹ nerovnost zůstává největší bariérou v lidském rozvoji. V HDR se uvádí, že měření rozdílů mezi muži a ženami mělo pozitivní účinek, neboť umožnilo sledovat vývoj nerovnosti, zvýšilo povědomí o těchto problémech a vedlo vlády k odpovědnosti. Genderová nerovnost se od roku 1990 výrazně zmenšila díky společnému úsilí vlád, občanských společností a mezinárodních organizací¹² (Human Development Report, 2010).

První globální indexy zabývající se genderovou nerovností byly představeny ve Zprávě o lidském rozvoji v roce 1995 (Human development Report, 1995):

- Index rozvoje vztahující se ke genderové nerovnosti¹³ (Gender-related Development Index – GDI).
- Měření genderového posílení¹³ (Gender Empowerment Measure – GEM).

¹¹ Tento pojem je definován jako: „Sociálně, psychologicky a kulturně podmíněná rozdílnost pohlaví (mužů a žen)“ (Martincová, et al., 2004, s. 134)

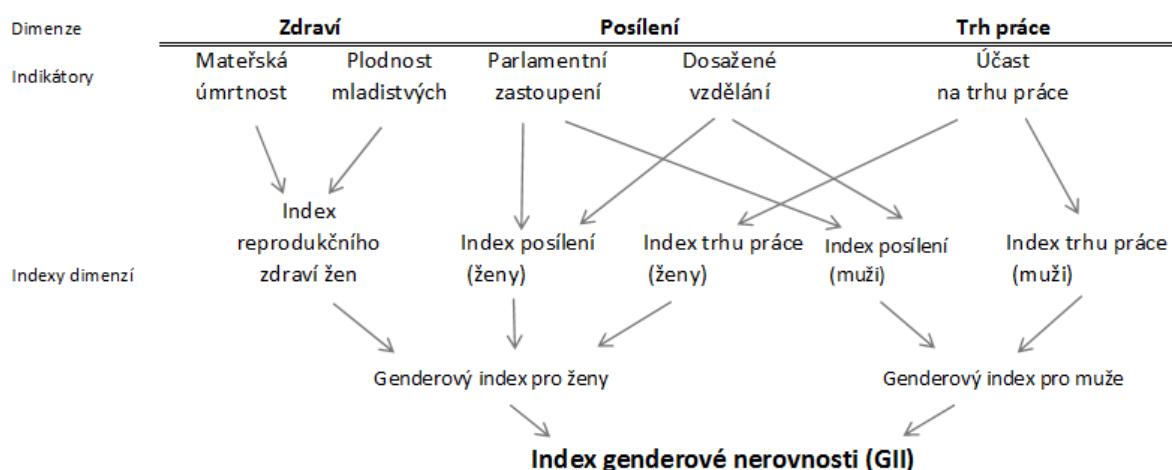
¹² Jako např.: Mezinárodní organizace práce (ILO - International Labour Organization), Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj (OECD - Organisation for Economic Co-operation and Development), Světová banka (World Bank) a Světové ekonomické fórum (World Economic Forum)

¹³ Volný překlad z angličtiny, jelikož v českém jazyce pro tyto indexy neexistuje oficiální název.

Tyto dva průkopnické indexy získaly veřejnou publicitu a signalizovaly, že je důležité sbírat a analyzovat data rozdělená podle genderu. Avšak ohlasy nebyly jen pozitivní, kritikové viděli mnoho nedostatků v GDI a GEM, např.: kombinace absolutních a relativních úspěchů při výpočtu,¹⁴ větší relevantnost pro rozvinuté země, rozsáhlé imputace atd. Proto se rozvířily debaty o tom, jak sestavit platný a spolehlivý genderový index (Human Development Report, 2010).

Nově vytvořený index genderové nerovnosti (GII - Gender Inequality Index) řeší hlavní nedostatky tím, že k výpočtu používá tři rozhodující rozměry pro ženy – zdraví, posílení a participace na trhu práce – a zachycuje tyto dimenze v jednom systematickém indexu (viz schéma č. 2.3). GII přistupuje k nerovnosti stejně jak předchozí indexy, srovnává dvě skupiny – ženy a muže. GII je v rozmezí od 0 do 1, přičemž 0 zobrazuje úplnou genderovou rovnost v měřených dimenzích. Tento index připouští, že dimenze se doplňují, čili nerovnost ve vzdělání inklinuje ke korelaci například s přístupem k pracovním příležitostem. Významnou předností indexu genderové nerovnosti je zachycování překrývající se nerovnosti (zda jsou ženy znevýhodňovány v jedné či ve více oblastech). GII je odhadován pro 138 zemí, odhaluje rozdíly mezi muži a ženami ve zdraví, posílení a účasti na trhu práce. Nerovnosti jsou zachyceny v rozsahu od 17 % (Nizozemsko) až do 85 % (Jemen), největší nerovnosti jsou koncentrovány v arabských státech a jižní Asii (Human Development Report, 2010).

Schéma č. 2.3 Konstrukce indexu genderové nerovnosti

Zdroj: Human Development Report, 2010 – vlastní zpracování

¹⁴ To v praxi znamená, že země s nízkými absolutními příjmy dopadnou hůře, i kdyby v dané zemi existovala naprostá rovnost mezi muži a ženami.

Schéma č. 2.3 znázorňuje rozměry indexu genderové nerovnosti a indikátory, které je nejlépe charakterizují. Dimenze **zdraví** se zaměřuje na reprodukční zdraví¹⁵ žen, které je měřeno dvěma indikátory:

- mateřská úmrtnost¹⁶;
- plodnost mladistvých.

Podmínky, které mají ženy v průběhu těhotenství a porodu, jasně signalizují jejich situaci ve společnosti. Riziko úmrtí při porodu se snižuje díky základní vzdělanosti, adekvátní výživě, předporodním zdravotním službám, kvalifikaci asistentek při porodu atd. Brzké otěhotnění, měřeno plodností mladistvých ve věku 15 – 19 let, je spojené s velkými zdravotními riziky pro matku i dítě a následně limituje budoucí příležitosti matky (např.: brzké otěhotnění brání dívce ve vzdělávání, což jí následně předurčuje k nízko-kvalifikovaným pracím). Pro výpočet mateřské úmrtnosti jsou nastaveny minimální (10) a maximální (1 000) hranice. Maximum je založeno na předpokladu, že země, ve kterých je mateřská úmrtnost větší než 1 000, mají stejnou schopnost vytvořit podmínky pro zdraví matek. Obdobně je to nastaveno v zemích, které evidují úmrtnost matek 1 – 10. V podstatě jsou tyto země na shodné úrovni. Mateřská úmrtnost se eviduje na 100 000 porodů, které matky přežily (Human Development Report, 2010).

K měření dimenze **posílení** (tento pojem, anglicky empowerment, znamená zvyšování duchovní, politické, společenské nebo ekonomické síly jednotlivců a komunit) jsou používány dva indikátory:

- parlamentní zastoupení;
- dosažené vzdělání.

Ženy jsou tradičně znevýhodňovány na politické scéně ve všech státních úrovních. K zachycení této nerovnosti se používá podíl žen k mužům zastoupených v parlamentu. Procento zastoupení žen v parlamentu, na vedoucích politických místech a obecně ve

¹⁵ Reprodukční zdraví dle definice Světové zdravotnické organizace (WHO - World Health Organization) je stav celkové fyzické, duševní a sociální pohody ve všech záležitostech týkajících se reprodukčního systému v každé fázi života. Reprodukčního zdraví tedy znamená, že lidé jsou schopni mít uspokojivý a bezpečný sexuální život, a že se můžou rozmnožovat a svobodně rozhodovat o tom, zda, kdy a jak často tak budou činit.

¹⁶ Smrt ženy v průběhu těhotenství, při porodu či do 42 dní po skončení těhotenství.

společnosti, se v průběhu času zvyšuje, ale i přesto celosvětový průměr je stále jen 16 %. Zemím, které hlásí nulové zastoupení žen v parlamentu, je při výpočtu přiřazena hodnota 0,1 % a to ze dvou důvodů – za prvé matematického (geometrický průměr nemůže pracovat s nulovou hodnotou), a za druhé proto, že tyto země mají určitý druh politicky vlivných žen. Dosažení vyššího vzdělání rozšiřuje ženské svobody a působí na jejich postavení ve společnosti, proto se tento indikátor zaměřuje pouze na dosažené střední a vyšší vzdělání (Human Development Report, 2010).

Účast ženské pracovní síly na **trhu práce** zahrnuje jak zaměstnané, tak nezaměstnané ženy (aktivně hledající práci) a také ty, které hledají práci na částečný úvazek (Human Development Report, 2010).

2.3.3 Vícerozměrný index chudoby

Definovat chudobu není jednoduché, jelikož existuje spousta vymezení pro tento pojem. Obecně můžeme chudobu definovat jako nedostatek základních potřeb (potravin, ošacení, vzdělání, zdravotní péče apod.), ekonomického zajištění (nedostatek základního kapitálu, peněz, přírodních zdrojů apod.) a sociálních vztahů, svobody, právního zajištění, svobody vyznání, rovnoprávnosti žen a mužů atd. (Adamcová a kol., 2009).

Stav chudoby lze obecně rozdělit na dvě skupiny:

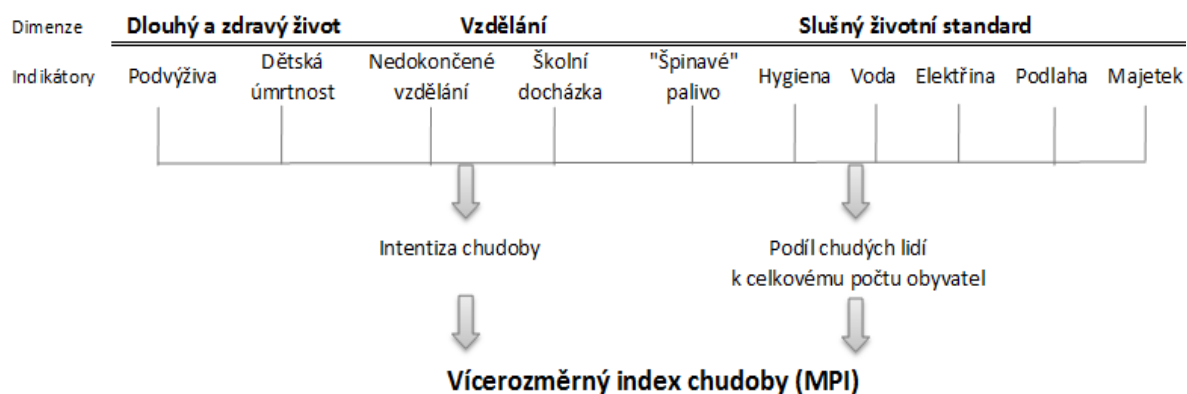
- Absolutní chudoba, kdy člověk není schopen uspokojit své základní životní potřeby a tím je ohrožen jeho život.
- Relativní chudoba, kdy je člověk schopen uspokojit své základní životní potřeby, ale na výrazně nižší úrovni, než je uznávaná průměrná úroveň v dané společnosti.

K tomuto rozdělení chudoby přihlížel index lidské chudoby (HPI), který byl publikován poprvé v roce 1997 ve Zprávě o lidském rozvoji a stejně jako HDI počítal chudobu ve třech základních dimenzích (dlouhý a zdravý život, vzdělání a slušný životní standard). Proto existovaly dva indexy HPI (HPI – 1, který byl sestavován pro rozvojové země a HPI – 2,

který byl konstruován pro země OECD)¹⁷ (Adamcová a kol., 2009).

Vícerozměrný index chudoby (MPI - Multidimensional Poverty Index) v roce 2010 plně nahradil index lidské chudoby. MPI, na rozdíl od HPI, odhaluje překrývající se deprivaci, to znamená, že zobrazuje počet lidí, kteří jsou chudí a počet deprivací, s kterými chudé domácnosti obvykle bojují. MPI shrnuje obě kategorie chudoby, jak absolutní tak relativní, do jednoho indexu. MPI vychází ze tří základních dimenzí – dlouhý a zdravý život, vzdělání a slušný životní standard – které jsou shodné s indexem lidského rozvoje, jak to představuje schéma č. 2.4. Odhaduje se, že 1/3 lidí ze 104 rozvojových zemích (neboli 1,75 miliard lidí) je zasažena chudobou. Více než polovina těchto lidí žije v Jižní Asii, přestože nejvíce deprivovaní lidé jsou zaznamenáni v sub-saharské Africe (Human Development Report, 2010).

Schéma č. 2.4 Konstrukce vícerozměrného indexu chudoby

Zdroj: Human Development Report, 2010 – vlastní zpracování

Zdroje dat k výpočtu vícerozměrného indexu chudoby pochází z mikrocensů získaných z průzkumů domácností, všechna data použita k těmto výpočtům musí pocházet ze stejných domácností (Human Development Report, 2010).

Vícerozměrná chudoba je v rozsahu od 0 do 10. Maximální hodnota je stanovena na základě existence 10 indikátorů, kterým je přiděleno různé váhové ohodnocení, následně jsou sečteny oblasti, ve kterých je domácnost deprivovaná. Limity dle kterých je domácnost uznána za deprivovanou v dané oblasti jsou stanoveny takto (Alkiere; Santos, 2010):

¹⁷ Pro více informací doporučují nahlédnout do Human Development Report 2007/2008, Technical note.

- Zdraví (oba indikátory mají váhu 1,67):
 - Podvýživa – alespoň jeden člen v domácnosti je podvyživený.
 - Dětská úmrtnost – v rodině zemřelo jedno či více dětí.
- Vzdělání (váha indikátorů je 1,67):
 - Nedokončené vzdělání – ani jeden člen domácnosti nesplnil 5 let školní docházky.
 - Školní docházka – v rodině je dítě školou povinné a nechodí tam.
- Životní standard (každý ze šesti ukazatelů má váhu 0,56):
 - „Špinavé“ palivo – domácnost používá k vaření jako topný zdroj dřevo, uhlí nebo hnůj.
 - Hygiena – není možná odpovídající hygiena.
 - Voda – domácnost nemá přístup k čisté pitné vodě nebo je vzdálená více než 30 minut chůze.
 - Elektřina – domácnost nemá elektřinu.
 - Podlaha – dům má podlahu z hlíny, písku nebo hnoje.
 - Majetek – rodina nevlastní auto ani nákladák. Vlastní nanejvýš jeden z těchto statků: rádio, televize, telefon, lednice, kolo nebo motorka.

Když je součet deprivovaných oblastí v rozmezí 0 – 2 domácnosti nejsou kvalifikované za chudé. Deprivace v rozmezí 2 – 3 znamená, že domácnosti jsou velice zranitelné a je zde riziko, že se stanou chudými. Jestliže je součet 3 a vyšší znamená to, že domácnost a každý člen v ní je kvalifikován za „vícerozměrně chudého“ (Human Development Report, 2010). Následně z těchto zjištěných dat jsou vypočteny dva ukazatele – intenzita chudoby a podíl chudých lidí k celkovému počtu obyvatel. Vícerozměrný index chudoby je součinem těchto dvou čísel (Alkiere; Santos, 2010).

3 Evropa z pohledu indexu lidského rozvoje

Obyvatelé evropského kontinentu si začali říkat Evropané¹⁸ poměrně nedávno. Dřívější pojmenování bylo „křesťanstvo“, které mělo charakterizovat společné křesťanské zájmy na tomto kontinentě. Kolem roku 1700 nastal z důvodu neustále pokračujících náboženských střetů rozhodující zlom ve vnímání těchto priorit. *„V této rané fázi osvícenství se pro rozdělené společenství národů stala připomínka jejich společné křesťanské identity čímsi trapným a uvolněný prostor pro neutrálnější pojmenování obsadila Evropa“* (Davies, 2005, s. 28). Poslední zmínku o *respublica christiana* – „křesťanském společenství“ můžeme nalézt v mírové smlouvě (Utrechtský mír) z roku 1713 (Davies, 2005).

Hranici Evropy z velké části tvoří mořské pobřeží. Ze severu ji obklopuje Severní ledový oceán, ze západu Atlantický oceán a na jihu Středozemní a Černé moře. Avšak hranice na východě mezi Evropou a Asií se vytyčovala dlouho. Z geografického hlediska se hranice pohybuje po pohoří Ural a řece Ural. Ale tato dělící „čára“ prochází Ruskem, a tudíž vyvstává otázka, zda započítávat tuto zemi k evropským státům či nikoli. Je mnoho různých názorů na to, které státy jsou považovány za evropské, neboť existuje mnoho hledisek, dle kterých zde můžeme země zařadit, například: kulturní, náboženské či politické. Rozdíly mohou být také v samotném vnímání geografických hranic Evropy.

V této bakalářské práci Rusko nebudu řadit k evropským státům. Mé rozhodnutí je založené na faktu, že pouze 23 % Ruska je na území Evropy a není možné vymezit index lidského rozvoje pouze pro jeho evropskou část. Další spornou zemí je Kypr, který z geografického hlediska nepatří k Evropě, avšak jeho kulturní a náboženská spjatost s ní zapříčinila, že se v roce 2004 stala členem Evropské unie a tím pádem i nedílnou součástí Evropy. Z tohoto důvodu v této práci budu Kypr řadit k evropským zemím. Vatikán, San Maríno a Monako samozřejmě patří do Evropy, ale neexistuje zatím dostatek informací o jejich lidském rozvoji, aby bylo možné tyto země sestavit kompletní indexy, proto se o Vatikánu, San Marínu a Monaku již dále nebudu zmiňovat. V příloze č. 1 jsou představeny základní údaje o všechny evropské země, které byly zahrnuty ve Zprávě o lidském rozvoji v roce 2010. V této příloze jsou země seřazeny sestupně dle lidnatosti, dále je zde také uvedena rozloha daných zemí a hustota zalidnění na 1 km². V této příloze jsou

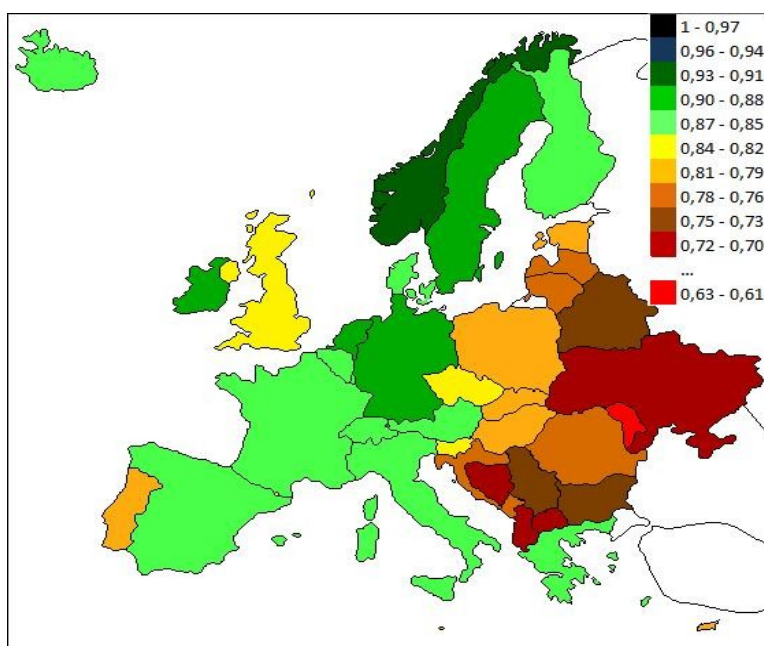
¹⁸ Název Evropa dle legendy je odvozen od jména princezny Európy, která byla dcerou libejského krále Agénora. Jupiter Európu unesl na Krétu a nazval většinu tamějšího území po ní – Evropa.

též vyznačeny země¹⁹, pro které není sestaven hybridní index lidského rozvoje, z důvodů nedostupnosti dat pro předchozí léta, či neexistenci daného státu ve sledovaném období.

3.1 Příčiny rozdílu mezi západní a východní Evropou

Evropské státy hrávaly hlavní roli ve světovém hospodářství od 16. století až do počátku 20. století, kdy dominantní postavení získaly Spojené státy americké. Jedním z hlavních důvodů ztráty tohoto postavení bylo, že se na území Evropy odehrály dvě světové války, po nichž následovala studená válka. Na první pohled je z obrázku č. 3.1 viditelný rozdíl mezi západní a východní částí Evropy. Rozdílnost evropských států, ale i jakýchkoli jiných dalších zemí, je determinovaná různými faktory: institucionálními, kulturními, historickými, geografickými či náhodnými (například přírodní katastrofy).

Obrázek č. 3.1 Evropa z pohledu indexu lidského rozvoje

Zdroj: Human Development Report, 2010 – vlastní zpracování

Všechna níže uvedená vysvětlení rozdílnosti mezi západní a východní částí Evropy je nutno vnímat s nadhledem, neboť každý národ má odlišné hodnoty například politické, ekonomické, kulturní, ideologické, morální, sociální, náboženské, společenské atd. I když jsou někdy tyto odlišnosti nepatrné, můžou mít velice rozdílné efekty na rozvoj států.

¹⁹ Andora, Bosna a Hercegovina, Černá Hora, Lichtenštejnsko, Německo, Srbsko.

Pro částečné vysvětlení, proč je západní Evropa rozvinutější, musíme jít hlouběji do historie. Objevení Ameriky v roce 1492 se stalo jednoznačným impulzem k masové kolonizaci, která vyvrcholila v 19. století. Velká část amerického kontinentu byla rozdělena mezi Španělsko, Portugalsko, Nizozemsko, Velkou Británii a Francii. Kolonizace přinesla do těchto států velké bohatství,²⁰ díky němuž bylo možné provést rozsáhlou a hlavně rychlou modernizaci. Bohatnutí Evropy zapříčinilo nárůst evropské populace, avšak ne všechny země s tímto bohatstvím naložily stejně. Itálie, Portugalsko a Španělsko nedokázaly konstruktivně využít získané zdroje. Tyto země nijak neinvestovaly do zemědělství či průmyslu, pouze utrácely vytěžené bohatství za války. Naopak státy na sever od Alp investovaly do zemědělství a průmyslu. Možné odůvodnění takto odlišných přístupů tkví například v náboženství. V protestantských státech byl kladen důraz hlavně na práci, spořivost, gramotnost atd., také zde byl podporován nový způsob výroby, tak zvaný průmyslový kapitalismus²¹. V katolických státech (například Portugalsko, Itálie, Španělsko) církev kontrolovala veškeré dění. Byly zavedeny cenzury knih a neexistovala možnost studovat v protestantských zemích, což mělo zabránit šíření myšlenek a ideologií. Díky tomu se začala tvořit obrovská propast mezi kolonizujícími státy a zeměmi, které neměly takovou možnost územní expanze a s ní spojeným bohatstvím (Tichá, 2010).

Průmyslová revoluce může být dalším vodítkem k vysvětlení různorodosti Evropy z pohledu lidského rozvoje. Průmyslová revoluce začala v 18. století a byla způsobena vynálezy a inovacemi – technologickým pokrokem. Nejdříve a nejrychleji proběhla v Nizozemsku a Velké Británii, následně se šířila do dalších zemí. Díky nové technologii ve výrobě klesaly náklady a ceny, tudíž docházelo k rychlému vzestupu produkce, což také rozšiřovalo propast mezi moderními průmyslovými státy a ostatními zeměmi. Rozdíl mezi západní a východní Evropou v příjmech na obyvatele byl na počátku průmyslové revoluce 15 %, avšak v roce 1900 již činil zhruba 80 %. Průmyslová revoluce byla spojena také s řadou dalších procesů, například: změnami v demografické struktuře obyvatelstva, v dopravě, v bankovníctví, ovlivnila kulturu a veškeré vztahy v celé společnosti, a zároveň vyvolala rozsáhlou urbanizaci (Geršlová; Sekanina, 2003). Evropa byla rozdělena na země, které byly připravené přijmout průmyslovou revoluci a na země, které připraveny nebyly.

²⁰ Do Evropy byly dovezeny nové rostliny a zvířata, například: brambory, kukuřice, kakao, tabák, guma, koně. Americký kontinent také nabízel dobré přírodní podmínky pro pěstování cukrové třtiny, obilnin či chov dobytka.

²¹ „Pro původní kapitalismus je charakteristická výroba pro zisk, nízká státní kontrola soukromého vlastnictví a politická moc kontrolovaná politickou elitou“ (Geršlová, Sekanina, 2003, s. 156).

Připravenost tkvěla v tom, že se země otevřely změnám a již se angažovaly v obchodování s většími světovými ekonomikami. K připraveným zemím můžeme řadit například: Nizozemsko, Francii, Švýcarsko, Katalánsko (část Španělska) či Čechy. Země nepřipravené přijmout průmyslovou revoluci lze charakterizovat jejich dlouhodobou izolací od moderního proudu myšlenek a ideologií, které se již staly běžnou součástí kultury v ostatních státech. V těchto zemích dosud převládal feudalismus²² a byly jimi například: východní Německo, Rakousko, Polsko, Rusko, Balkánský poloostrov, velká část Pyrenejského poloostrova atd. Skandinávie v té době byla sice chudá, ale za to intelektuálně a politicky vyspělá (vysoká úroveň gramotnosti, vzdělání na vyšších úrovních, politicky stabilizovaná a existovala zde již majetková práva atd.), proto i když průmyslová revoluce na tomto poloostrově začala později, o to rychleji probíhala (Tichá, 2010). Země připravené na tuto průmyslovou revoluci ji přijaly dříve, díky čemuž se lépe a rychleji rozvíjely a to samozřejmě prohlubovalo rozdíly mezi nimi a nepřipravenými zeměmi (mezi západní a východní Evropou).

Určitě nikdo nepochybuje o tom, že 20. století bylo jedno z nejnásilnějších v dějinách lidstva. Obě světové války²³ měly nedožrnné následky takřka ve všech oblastech – politických, ekonomických, ideologických, společenských atd. Existuje nesčetné množství důsledků, které války přinesly, v této práci však nastíním jen několik z nich. Veškeré finanční zdroje byly odčerpávány na militarizaci zemí (jen přímé náklady na tyto války jsou odhadovány na 1,5 trilionu dolarů), což zapříčinilo, že státy neměly dostatek zdrojů k dalšímu obchodování, a tím pádem ztrácely zahraniční trhy. Rozpadl se systém mezinárodní dělby práce²⁴, který před těmito válkami přispíval ke zvyšování životní úrovně v Evropě, byl také narušen institucionální rámec ekonomik. Lidé byli utlačováni a zabíjeni. Je odhadováno, že v průběhu první světové války, zemřelo 10 milionů lidí, a ještě mnohem více jich bylo zmrzačeno a zohaveno. V průběhu druhé světové války zahynulo 15 milionů lidí pouze v západní Evropě (Tichá, 2010). Světové války zasáhly Evropu plošně, proto nemůžeme říci, že by se kvůli nim výrazně prohloubila propast mezi západní a východní částí. Avšak události, které následovaly po těchto válkách, měly významný vliv na zvětšení

²² Feudalismus byl typický hierarchickou společností. Vyšší vrstva – obvykle šlechta či církev, zajišťovala vnitřní a vnější stabilitu společnosti a její duchovní rozměr. Tyto vrstvy pobíraly tak zvanou feudální rentu – vybírání od rolníků ve formě práce, peněz nebo naturálií (Geršlová; Sekanina, 2003).

²³ První světová válka 1914 – 1918, Druhá světová válka 1939 – 1945.

²⁴ Mezinárodní dělba práce probíhá mezi různými, relativně výrobně uzavřenými a ekonomicky samostatnými společenskými celky (státy). Je založena na specializaci zemí na určitý druh ekonomické činnosti a kooperaci výroby. Postupem času se vyvíjela od všeobecné dělby práce díky členění jednotlivých odvětví na pododvětví, na které se specializovala (Geršlová; Sekanina, 2003).

rozdílu mezi těmito zeměmi. Po skončení druhé světové války bylo lidstvo zataženo do další tak zvané „studené války“²⁵. Byla to válka mezi dvěma supervelmocemi (USA a Sovětským svazem) o Evropu téměř ve všech oblastech – hospodářské, politické, ideologické, kulturní atd. (Geršlová, Sekanina, 2003). V souvislosti s tímto konfliktem došlo k rozdělení Evropy na dvě části tak zvanou „železnou“ oponou. SSSR kontroloval situaci nebo měl rozhodující vliv v jedné části světa (do níž spadala východní část Evropy). Jednalo se o ta území, která byla na konci války osvobozena či v průběhu 2. poloviny 20. století okupována Rudou armádou, anebo jinými komunistickými ozbrojenými silami. Tato území spolu se Sovětským svazem byla souhrnně nazývána Sovětským (východním) blokem. USA dohlíželo na kapitalistickou (západní) část Evropy, západní polokouli a oceány (Hobsbawm, 1998). Významnou roli v této době odehrál Marshallův plán. Byl to program na obnovu a stabilizaci Evropy vyhlášený státním tajemníkem USA Georgem Marshalllem 5. června 1947. V rámci Marshallova plánu, který trval od dubna 1948 do června 1953, USA poskytly Evropě zboží, peníze a služby v hodnotě 22,5 miliard dolarů. Díky tomuto plánu se výrazně urychlila hospodářská obnova západní Evropy. Zemím pod kontrolou Sovětského svazu, bylo zabráněno přemnout tento plán, v důsledku čehož se vazby se západními ekonomiky postupně zmenšovaly (Geršlová; Sekanina, 2003). Sovětský blok byl charakteristický komunistickou diktaturou a hospodářská politika byla řízena pětiletými plány. V těchto zemích neexistoval soukromý sektor, a tudíž ani konkurence – z důvodů vytvoření Rady vzájemné hospodářské pomoci²⁶ (RVHP), firmy měly jistá odbytiště pro své výrobky, zboží a služby, a tak nebyly nijak motivovány k jejich zdokonalování (Tichá, 2010). Také v těchto zemích převládal veliký nedostatek zboží a služeb, i když lidé často měli peníze, nemohli je adekvátně využít. Takto rozdělená a rozdílná Evropa zůstala až do konce studené války, ten nastal po rozpadu Sovětského bloku koncem 80. let 20. století (Geršlová, Sekanina, 2003).

Po druhé světové válce se znova vynořila myšlenka o sjednocené Evropě. Jak politici, tak obyvatelé, kteří za války bojovali proti totalitě, byli odhodláni vymítit z Evropy nenávist a soupeření a přinést tomuto kontinentu trvalý mír, avšak byli si vědomi toho, že jedině sjednocená Evropa toho může dosáhnout, nikoli státy samotné. V letech 1945 – 1950

²⁵ Termín studená válka poprvé použil americký finančník Bernard Baruch, ale používat se začal až po publikaci práce W. Lippmana – *The Cold War: A Study in U.S Foreign Policy* v roce 1947 (Geršlová; Sekanina, 2003).

²⁶ Mezistátní ekonomická organizace zemí Sovětského bloku, která byla zřízena moskevskou dohodou v ledu 1949. Pád komunistických režimů v těchto zemích po roce 1989 vedl k rozpuštění i RVHP v roce 1991. (Geršlová; Sekanina, 2003).

se několik významných politiků a státníků, jako například Altiero Spinelli, Winston Churchill, Robert Schuman, Jean Monet atd., snažilo přesvědčit své národy, aby se zapojily a pomohly v západní Evropě vytvořit nový řád, dnešní Evropskou unii, který by tkvěl ve smlouvách zabezpečujících rovnost všech států, v dodržování práv a ve společných zájmech občanů a národů (Kaňa, 2009). Zmínkou o Evropské unii (EU) chci poukázat na fakt, že v 20. století se začaly formovat myšlenky o integraci Evropy, které se postupem času stávají skutečností a smývají rozdíly mezi evropskými státy. Jak můžeme vidět v příloze č. 2, Evropská unie se neustále rozšiřuje a v roce 2004 se členskými státy staly některé země bývalého Sovětského svazu. EU má v současnosti 27 členských států, v nichž dnes žije 498,6 milionů lidí, a její celková rozloha je 4,329 tisíc km² (World bank, 2010).

V tomto okamžiku lze namítat, že výše uvedené vysvětlení ovlivnilo spíše ekonomickou situaci států (dimenzi příjmů) než lidský rozvoj. Avšak, dle mého názoru, v historii hlavní, ne-li nejdůležitější roli, odehrávaly právě peněžní zdroje, neboť náklady na inovace v oblasti medicíny byly obrovské. Avšak dnešní rozvojové země mají přístup k inovacím v oblasti medicíny i při malé úrovni bohatství. To vysvětluje fakt, proč je nyní tak malá korelace mezi ekonomickým růstem a ostatními rozměry lidského rozvoje. O něco detailnější vysvětlení můžete nalézt v následujících podkapitolách.

3.2 Evropa z pohledu lidského rozvoje

Evropské státy se v žebříčku indexu lidského rozvoje, který byl v roce 2010 sestaven pro 169 zemí, rozprostřely od 1. po 99. místo. Prvním státem v tomto žebříčku se stalo Norsko s hodnotou HDI 0,938. Nejméně rozvinutým státem v Evropě z pohledu lidského rozvoje je Moldavsko, HDI 0,623. Rozdíly mezi těmito dvěma státy jsou markantní ve všech rozměrech indexu lidského rozvoje (viz příloha č. 5). V průměru byla hodnota indexu lidského rozvoje za všechny evropské státy 0,815. Zpráva o lidském rozvoji řadí země do čtyř kategorií (viz 2. kapitola), v první skupině s velmi vysokou úrovní lidského rozvoje se umístilo 28 států, mezi nimiž byly i země Visegrádské čtyřky, 12 evropských zemí bylo zařazeno do skupiny s vysokou úrovní lidského rozvoje. Pouze jeden evropský stát byl dle Zprávy o lidském rozvoji z roku 2010 začleněn do kategorie střední úrovně lidského rozvoje – Moldavsko. V příloze č. 5 se nachází tabulka s hodnotami indexu lidského rozvoje ve všech evropských zemích, tyto státy jsou seřazeny dle aktuální hodnoty HDI. Také jsou zde představeny hodnoty dílčích indikátorů indexu lidského rozvoje.

Velice zajímavé je porovnání indexu lidského rozvoje s HDI bez dimenze příjmů, čili bez hrubého národního důchodu. Názorně můžeme tyto změny vidět na mapách, které se nachází v přílohách č. 3 a 4. A následně v příloze č. 7 jsou graficky znázorněny vypočítané rozdíly těchto dvou ukazatelů. Nejvíce markantní rozdíl je u Moldavska, úroveň lidského rozvoje je v tomto státě mnohem vyšší než jeho úroveň ekonomická. Z toho důvodu rozdíl mezi celkovým indexem lidského rozvoje (0,623) a HDI bez NHD (0,729) je až 0,106. Pouze tři evropské státy mají vyšší celkový index lidského rozvoje, a to Lichtenštejnsko (o 0,030), Lucembursko (o 0,016) a Andora (o 0,007). Znamená to, že ekonomická úroveň těchto států je vyšší než úroveň lidská. Ostatní státy v Evropě mají vyšší index lidského rozvoje bez dimenze příjmů, to jednoduše řečeno znamená, že kdyby se do indexu lidského rozvoje nezahrnoval rozměr příjmů, celková hodnota HDI by v těchto zemích byla vyšší. V průměru za evropské země je index lidského rozvoje bez dimenze příjmů (0,849) o 4 % vyšší než HDI v těchto zemích, v absolutním vyjádření je to 0,035.

Proč je Evropa tak různorodá z pohledu indexu lidského rozvoje? Jednoznačná odpověď na tuto otázku dle mého názoru neexistuje. Jak již bylo výše zmíněno, každý stát se liší a prošel rozdílnou historií, která ho formovala do aktuální podoby. V následujících dvou podkapitolách nastíním možné obecné faktory pokroku v nepeněžních rozměrech²⁷ indexu lidského rozvoje. A právě v závislosti na intenzitě působení těchto faktorů se v daných zemích zvyšoval lidský rozvoj. V této bakalářské práci nemám prostor k tomu, abych detailně prozkoumala dané faktory ve všech evropských zemích, proto si v následující kapitole vyberu země, u kterých tuto analýzu provedu.

3.2.1 Dimenze dlouhého a zdravého života

Dimenze dlouhého a zdravého života je měřena očekávanou délkou dožití (viz schéma č. 2.1). Posun v očekávané délce dožití byl do značné míry způsoben inovacemi v oblasti medicíny a státními intervencemi. Zlepšení v dodávkách vody, kanalizace, očkování atd. trvalo v historii mnoho let a bylo původně velice nákladné. Také prevence – efektivní způsob jak předcházet různým chorobám, byla objevena poměrně nedávno. Rozvojové země udělaly v očekávané délce dožití za půl století pokrok, který nyní rozvinutým zemím

²⁷ Rozměr příjmů zde nezahrnu, neboť výše uvedené příčiny rozdílností mezi západní a východní Evropou částečně nastínily jeho vývoj, faktory ekonomického růstu jsou všeobecně známy (práce, kapitál, půda), a také jsem se o nich již v předchozí kapitole zmínila.

trval 300 let. Je to způsobeno tím, že chudé země těžily z rychlého rozšiřování těchto inovací po výrazném snížení jejich nákladů. Jednou ze studií bylo zjištěno, že až 85% pokles úmrtnosti v 68 vybraných zemích od roku 1950 by mohl být vysvětlen globálním pokrokem. V dnešní době intervence k redukování úmrtnosti a zlepšování zdravotního stavu v rozvojových zemích nejsou nákladné. Balíček šesti vakcín (proti tuberkulóze, záškrtu, novorozeneckému tetanu, černému kašli, obrně a spalničkám) sestaven Světovou zdravotnickou organizací (WHO) stojí méně než 1\$. Tento důvod nám také pomáhá pochopit, proč Zpráva o lidském rozvoji objevila jen malou korelaci mezi zdravotními zlepšeními a ekonomickým růstem, obzvláště v zemích, které mají nízké HDI – chybějící zdroje nejsou vždy nejdůležitějším omezením v zajišťování těchto služeb. Tento fakt ale nevylučuje studie Anguse Deatona a dalších, kteří tvrdí, že lidé s vyšším sociálně ekonomickým postavením jsou také všeobecně zdravější. Jedno z možných vysvětlení je to, že faktory, které zlepšují zdravotní stav na národní úrovni, mohou být, a často také jsou, odlišné od faktorů na individuální úrovni. Nové vakcíny například mohou prospět všem ve společnosti souběžně bez ohledu na výši příjmů. Studium individua odráží skutečnost, že bohatší lidé mají pravděpodobně lepší přístup k zdravotní péči než chudí. Tudiž bohatší lidé v zemi mívají delší délku dožití, zatímco změny v průměru bohatství země nemusí způsobit celkové zlepšení v očekávané délce dožití (Human Development Report, 2010).

Technologický postup však nebyl jediným faktorem, který zvyšoval očekávanou délku dožití. Také vzdělání a veřejná informovanost lidí zvyšovaly požadavky na zlepšení zdravotního stavu. Informace o hygieně, kojení či rehydratačních roztocích²⁸ se šířily i bez rozvinutých zdravotních systémů. V nedávné době se také objevily záznamy o tom, že lepší zdravotní služby jsou poskytovány v zemích s vyšší úrovní demokracie. Nedávné studie odhadují, že přechod k demokracii snižuje kojeneckou úmrtnost o 5 úmrtí na 1 000 nově narozených. Výzkum také zjistil, že v demokratických státech je vyšší očekávaná délka dožití a nižší pravděpodobnost úmrtí žen při porodu (Human Development Report, 2010).

Rozdíl v očekávané délce dožití mezi státy v Evropě v roce 2010 je 13,6 let. Dle Zprávy o lidském rozvoji se z nejdelšího života na našem kontinentě můžou těšit Švýcaři, kteří se dožívají až 82,2 let. Další země, ve kterých je očekávaná délka dožití vyšší než 81 let, jsou například Norsko, Island, Francie, Itálie, Španělsko či Švédsko. Nejkratší délka dožití

²⁸ Pomáhá doplnit tekutiny při dehydrataci organismu. Je to směs vody, soli a cukru ve správném poměru.

z evropských zemí je evidována na Ukrajině – 68,6 let. Hranici 70 let také nepřekročily země jako Bělorusko a Moldávie. Přehlednou tabulku můžete nalézt v příloze č. 5. V průměru můžou Evropané očekávat 77,5 let života.

3.2.2 Dimenze vzdělání

Rozměr vzdělání je měřen dvěma indikátory – průměrný počet let vzdělávání a očekávaný počet let vzdělávání (viz schéma č. 2.1). Stejně jako v oblasti zdraví, vzdělání rychle rostlo a bylo ve znamení konvergence mezi chudými a bohatými státy. Od roku 1970 se počet studentů zvýšil z 550 milionů na více než 1 miliardu. Avšak faktory pokroku ve vzdělání a zdraví se významně liší, neboť větší technologický vývoj nemůže vysvětlit pokrok ve vzdělání. Základní technologické principy k zajištění vzdělávání jsou stejné dnes, stejně jako před 40 lety – budovy, tabule a knihy jsou poskytovány učitelům, kteří jsou placeni za zprostředkování znalostí dětem. Proč tedy úroveň vzdělání vzrostla? Jedno z vysvětlení podtrhává ekonomické změny, jako například posun od zemědělství k průmyslu a službám, díky čemuž byli lidé nuceni investovat do vzdělání. Rozsáhlé důkazy založené na průzkumu domácností objevují, že příjem rodiny a vzdělání rodičů určuje z velké části budoucí vzdělání dítěte. Přesto korelace mezi rozšiřováním vzdělání a růstem příjmů je velice malá. V letech 1970 - 2010 průměrné zvýšení zapsaných dětí ve školách bylo téměř stejné v zemích s negativním ekonomickým růstem, jako v zemích s pozitivním růstem. Jedno z možných vysvětlení může také tkvít v rozšiřování vzdělání s politickým podtextem. Politické vedení státu v historii masivně rozvíjelo vzdělání, když se snažilo upevnit svou politickou sílu, neboť je velice snadné a efektivní vštěpovat politické ideologie lidem (dětem) již ve školách. Významnou roli také mělo zvyšování poptávky po kvalitních službách, obzvláště v obdobích, kdy státy přecházely od totalitních režimů k demokratickým (Human Development Report, 2010).

Průměrný počet let vzdělávání v Evropě je nejvyšší v Norsku 12,6 let. Česká republika, Německo a Estonsko jsou v těsném závěsu, jejich průměrný počet let vzdělávání je nad hranicí 12 let. Nejkratší průměrný počet let vzdělávání je v Portugalsku, Bosně a Hercegovině a FYROMu²⁹ kolem 8 let (viz příloha č. 5). Průměrný počet let vzdělávání v evropských státech je 10,4 let. Očekávaný počet let vzdělávání je nejvyšší na Islandu

²⁹ Former Yugoslav Republic of Macedonia (bývalá jugoslávská republika Makedonie).

18,2 let. Další země s vysokým očekávaným počtem let vzdělávání jsou například Irsko, Norsko, Dánsko, Finsko. Nejnižší očekávaný počet let vzdělávání je v Albánii a Andoře (11 let). Děti na evropském kontinentě můžou v průměru očekávat 15,1 let vzdělávání. Rozdíl mezi průměrným a očekávaným počtem let vzdělání je v Evropě (viz příloha č. 5).

3.3 Modifikace indexu lidského rozvoje

V roce 2010 ve Zprávě o lidském rozvoji byly představené rozsáhlé změny v konstrukci indexu lidského rozvoje. Pozměněná byla jak metodika výpočtu HDI, tak samotné dílčí komponenty tohoto ukazatele. Jak velké byly tyto změny? Měly pozitivní či negativní vliv na hodnoty indexu lidského rozvoje v Evropě?

Aby bylo možné provést komparaci, musela jsem použít k vypočítání index lidského rozvoje agregační vzorce a maximální/minimální hodnoty, které se používaly v předchozích letech (pro zjištění přesných odlišností doporučuji porovnat schémata č. 2.1 a 3.1, také je vhodné srovnat vzorce pro výpočet modifikovaného HDI, které jsou uvedeny v podkapitole 2.2.1 s vzorci pro výpočet HDI používanými v předchozích letech, které jsou uvedeny níže). Díky tomu, že jsou všechny indexy lidského rozvoje (modifikovaný, hybridní a původní) vypočteny z dat z roku 2010, můžeme zjednodušeně říct, že původní HDI nám ukazuje, jaké by byly hodnoty indexu lidského rozvoje v roce 2010, kdyby nedošlo k žádné modifikaci HDI. Hybridní index lidského rozvoje nám zase může představit změny, které by se odehrály, kdyby byl index lidského rozvoje modifikován pouze z matematického hlediska. Veškeré výpočty jsou představeny v příloze č. 7.

Rozdíl mezi modifikovaným indexem lidského rozvoje a původním HDI je veliký, neboť se hodnota HDI v průměrně v Evropě snížila o 0,091. Bez výjimky ve všech evropských státech byl zaregistrován pokles HDI. Největší poklesy byly zaznamenány například v Portugalsku (0,123), ve FYROMu (0,120) a v Chorvatsku (0,112). Nejméně tyto změny ovlivnily hodnotu HDI ve státech jako Norsko (0,034) či Česká Republika (0,067). Kdyby se pozměnila pouze metodika výpočtu původního HDI, čili zavedlo by se hybridní HDI, aktuální hodnota lidského rozvoje by byla v průměru o 0,026 vyšší, než jaká je po celkové modifikaci HDI. Pouze dvě země v celé Evropě mají vyšší modifikovaný HDI než hybridní HDI – Norsko (0,009) a Česká Republika (0,0001). Ostatní státy mají

vyšší hodnotu hybridního HDI, neboli jejich historické trendy indexu lidského rozvoje jsou o něco vyšší než modifikovaný index lidského rozvoje zveřejněný ve Zprávě o lidském rozvoji z roku 2010. K zemím s nejvyšším rozdílem můžeme zařadit například Portugalsko (0,06), FYROM (0,048), Lucembursko (0,046). Doporučuji nahlédnout do přílohy č. 8, kde lze nalézt veškeré změny ve všech evropských státech, pro které byl sestaven HDI a hybridní HDI.

Jelikož jsem vycházela ze stejných dat (rok 2010), můžu říct, že veškeré tyto změny v HDI byly způsobeny ze dvou důvodů prvním je, že došlo k pozměnění vzorců pro výpočet HDI. A druhým je, že došlo ke změně dílčích komponentů v rozměru vzdělání a slušného životního standardu. V následujících dvou podkapitolách tyto dva důvody blíže prozkoumám.

3.3.1 Matematické změny ve výpočtu HDI

K hlavním změnám ve výpočtu indexu lidského rozvoje patří zavedení nových vzorců pro výpočet dílčích komponentů HDI a také jejich agregace. Velký vliv také měla změna maximálních a minimálních hodnot.

Nyní je vhodné připomenout, že první Zpráva o lidském rozvoji z roku 1990 každoročně odvozovala maxima a minima pro výpočet dílčích indikátorů dle jejich skutečně nejnižších a nejvyšších dosažených hodnot ve světě³⁰. Ale každoročně měnící se maximální a minimální hodnoty způsobovaly, že HDI nebylo možné porovnávat v čase. Z tohoto důvodu se ve Zprávě o lidském rozvoji z roku 1995 objevily fixní hodnoty pro jednotlivé indikátory. Tato stálá maxima a minima se používaly až do roku 2009. V roce 2010 se však autoři Zpráva o lidském rozvoji rozhodli odklonit od fixních maximálních hodnot k hodnotám, které byly evidovány jako nejvyšší za sledované období, tj. v letech 1970 – 2010. V HDR se uvádí, že maximální hodnoty neovlivní vzájemné srovnání, neboť zvýší nebo sníží hodnotu HDI všem zemím stejně. Ale bohužel kvůli těmto výkyvům bude jen stěží možné sledovat vývoj v čase, neboť bude těžké oddělit skutečný pokrok lidského rozvoje od pouhého zvýšení či snížení maxima. Minimální hodnoty byly stanoveny stejným

³⁰ Např.: Minimum pro očekávanou délku dožití v roce 1990 bylo stanoveno na 42 let, neboť tato hodnota byla zaznamenána v Afghánistánu. Maximum bylo 78 let, jelikož této hodnoty dosáhlo ve stejném roce Japonsko.

způsobem, ale samozřejmě není moc pravděpodobné, že by se minimální délka dožití – 20 let, ještě snižovala. To ale nelze předpokládat v dimenzi slušného životního standardu, neboť toto výsledované minimum je z roku 2008, to znamená, že není vyloučeno jeho snížení. Dle mého názoru odklon od fixních maximálních a minimálních hodnot je krokem zpět. Maximální a minimální hodnoty používané pro výpočet dílčích indexů HDI v letech 1995 – 2009 jsou přesně vymezeny v tabulce č. 3.1.

Tabulka č. 3.1 Maximální a minimální hodnoty pro výpočet původního HDI

Indikátor	Maximum	Minimum
Očekávaná délka života	85	25
Gramotnost dospělých (%)	100	0
GER (%)	100	0
HDP na obyvatele (PPP US\$)	40 000	100

Zdroj: Human Development Report, 2007/2008 – vlastní zpracování

Princip výpočtu dílčích indikátorů je stejný (viz vzorce 2.1 a 2.2), ale liší se agregační vzorec pro rozměr vzdělání. V předchozích letech byl tento vzorec stanoven takto:

$$\text{Index vzdělání} = \text{míra gramotnosti dospělých} * 2/3 + \text{GER} * 1/3. \quad (3.1)$$

Z rovnice je zřejmé, že větší váha byla přikládána míře gramotnosti dospělých, dnešní agregační rovnice dává oběma indikátorům stejnou váhu (viz rovnici 2.3). Také došlo ke změně v agregaci všech dílčích indexů. V minulých letech bylo spojení těchto komponentů prováděno na základě jednoduchého aritmetického průměru:

$$\text{Index lidského rozvoje} = (\text{Index}_{\text{zdraví}} + \text{Index}_{\text{vzdělání}} + \text{Index}_{\text{HDP}}) / 3. \quad (3.2)$$

Tuto změnu hodnotím velice pozitivně, neboť geometrický průměr (viz vzorec 3.4) mnohem citlivěji agreguje dílčí indexy dimenzí do celkového ukazatele. To znamená, že významné úspěchy v jedné dimenzi nemůžou již plně nahrazovat velké neúspěchy v jiných.

Změny v maximálních a minimálních hodnotách tak i pozměnění agregačních vzorců výrazně snížilo index lidského rozvoje v Evropě, jak je viditelné v příloze č. 8. Ale jak to ovlivnilo dílčí indexy HDI? Abychom mohli porovnat pouze matematické změny v dílčích indexech, musíme srovnávat stejné indikátory. Z toho důvodu budu nyní srovnávat původní

HDI s hybridním HDI, neboť ten se liší právě pouze matematickými změnami. V rozměru zdraví se tento index zvýšil v průměru o 0,035, což bylo zapříčiněno posunutím minimální hranice z 25 na 20 let. Nejvíce si polepšila Ukrajina o 0,043 a nejméně Švýcarsko 0,031. Jak tyto matematické změny ovlivnily index vzdělání, ukazuje příloha č. 9. Index vzdělání ve všech evropských státech poklesl v průměru o 0,079. Největší pokles byl zaznamenán v Albánii, Moldavsku, FYROMu či Lucembursku, který osciloval kolem hodnoty 0,1. Nejmenší pokles nastal v Řecku 0,061, následovaly země jako Dánsko či Finsko s poklesem o 0,062. Příloha č. 10 nabízí přehlednou tabulku s těmito změnami. Nejvýznamnější změny se ze všech tří dílčích komponentů HDI odehrály v rozměru slušného životního standardu. Průměrně se index HDP zmenšil o 0,139, bylo to způsobeno hlavně zvýšením minimální hodnoty o 63 US\$ (srovnejte tabulku č. 3.1 a 3.2). Tato změna nejvíce ovlivnila index HDP v Irsku a Rakousku – o 0,151, naopak nejmenší vliv byl evidován v Lucembursku (0,052). Tabulka, která je umístěna v příloze č. 11, nabízí přehled všech evropských států a jejich změnu v indexu slušného životního standardu.

Tabulka č. 3.2 Maximální a minimální hodnoty pro výpočet hybridního HDI

Indikátor	Maximum	Minimum
Očekávaná délka života	83,2 (Japonsko, 2010)	20
Gramotnost dospělých (%)	99 (několik zemí)	0
GER (%)	115,82 (Austrálie, 2002)	0
HDP na obyvatele (PPP US\$)	10 6769 (Spojené Arabské Emiráty, 1977)	163 (Libérie, 1995)

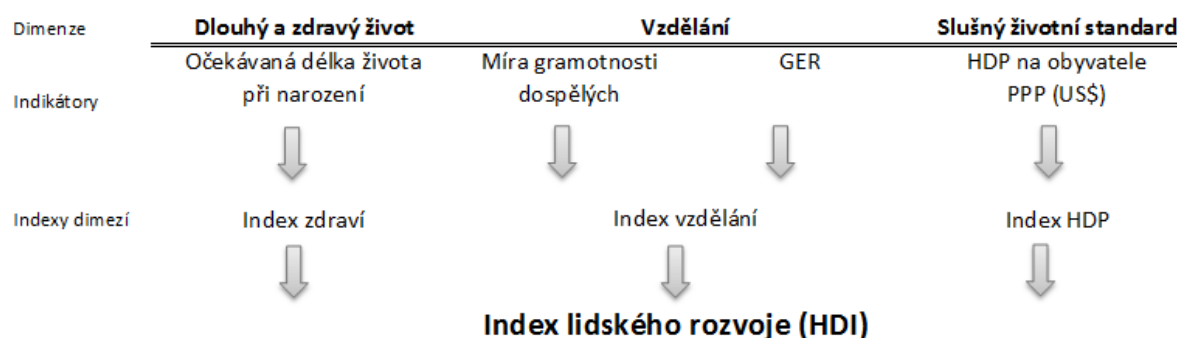
Zdroj: Human Development Report, 2010 – vlastní zpracování

3.3.2 Změny v dílčích komponentech indexu lidského rozvoje

Matematické změny však nebyly jedinou inovací v indexu lidského rozvoje v roce 2010. Došlo také k pozměnění indikátorů dvou dimenzí (vzdělání a slušný životní standard). Názorně to můžeme vidět, když porovnáme schéma č. 2.1 a 3.1. Kromě matematických změn v dimenzi zdraví nedošlo k žádné jiné úpravě, neboť jak uvádí Zpráva o lidském rozvoji, nebyl nalezen lepší alternativní ukazatel než očekávaná délka života. V dimenzi vzdělání došlo k úpravě obou dílčích indikátorů. Nové indikátory vzdělání se liší od těch předešlých natolik, že je bezpředmětné jakékoliv jejich srovnávání. Není možné srovnávat například míru gramotnosti dospělých v procentech s průměrným počtem let vzdělávání, která je vyjádřena v letech. Můžeme si ale ukázat, v jaké výši by byl index

vzdělání, kdyby k žádným změnám nedošlo a porovnat ho s aktuálním indexem vzdělání. Průměrně se index vzdělání snížil o 0,147. Avšak rozdíly mezi zeměmi v tomto poklesu byly markantní. Nejmenší rozdíl mezi modifikovaným a původním HDI zaznamenalo Norsko (0,042) a největší FYROM (0,235). V příloze č. 14 dokládám tabulku, která uvádí veškeré změny v indexu vzdělání v evropských státech.

Schéma č. 3.1 Konstrukce hybridního indexu lidského rozvoje

Zdroj: Human Development Report, 2010 – vlastní zpracování

Rozměr slušný životní standard byl pozměněn z hrubého domácího produktu na hrubý národní produkt. K lepšímu pochopení, jaký je rozdíl mezi těmito ukazateli a jak velkou změnu do indexu lidského rozvoje vneslo toto pozměnění, je nejdříve zapotřebí tyto ukazatele blíže charakterizovat.

Hrubý domácí produkt (HDP)

Hrubý domácí produkt je definován jako součet peněžních hodnot veškeré finální produkce výrobků a služeb, které se v dané ekonomice vyprodukovaly během jednoho roku. Započítávají se zde veškeré výrobní faktory umístěné v dané zemi bez ohledu na to, kdo je vlastní. (Jurečka; Jánošíková, 2004)

HDP můžeme vypočítat pomocí tří metod (samozřejmě všechny tyto metody dávají stejný výsledek):

1. Výdajová metoda:

Hrubý domácí produkt je v této metodě tvořen součtem konečného užití výrobků a služeb a rozdílem mezi vývozem a dovozem. Tuto metodu vyjadřuje vzorec:

$$\mathbf{HDP = C + I + G + N_x,} \quad (3.3)$$

kde:

C – spotřeba domácností (consumption),

I – hrubé soukromé investice (investment),

G – vládní výdaje na nákup výrobků a služeb (government),

N_x – čistý export (rozdíl mezi exportem – X a importem – M).

2. Důchodová (příjmová) metoda

Jedná se o součet důchodů plynoucích z vlastnictví výrobních faktorů. Tento vztah je vyjádřen následující rovnicí:

$$\mathbf{HDP = NI + T + a = m + r + i + z + T + a,} \quad (3.4)$$

kde:

NI – národní důchod,

T – nepřímé daně,

a – znehodnocení kapitálu (amortizace),

m – mzdy a platy,

r – renty,

i – čisté úroky (úroky přijaté - úroky zaplacené),

z – zisky firem a samostatně výdělečných jedinců.

3. Produkční metoda

Hrubý domácí produkt je zde vyjádřen součtem hrubých přidaných hodnot jednotlivých institucionálních sektorů nebo jednotlivých odvětví.

$$\mathbf{HDP = produkce - mezispotřeba + daně z produktů - dotace na produkty.} \quad (3.5)$$

Hrubý národní důchod (HND)

Hrubý národní důchod neměří pouze produkční výkonnost dané země, ale také jak je tento vytvořený důchod rozdělen mezi danou zemi a ostatními ekonomikami. V dnešní

době má většina vyspělých zemí vysoký stupeň otevřenosti ekonomiky³¹, a právě tato skutečnost dělá HND významným. Zjednodušeně můžeme říct, že se z/do dané ekonomiky odlévají/přilévají prvotní důchody (např.: náhrady zaměstnancům, čistý zisk a daně z výroby a dovozu minus dotace, důchody z vlastnictví) a jsou používány v jiných ekonomikách, než ve kterých byly vytvořeny (Evropský systém účtů, 1995). Hlavním faktorem těchto přílivů či odlivů prvotních důchodů jsou v dnešní době přímé zahraniční investice, které se neustále zvyšují a rozšiřují. Tato skutečnost je i hlavním důvodem proč Zpráva o lidském rozvoji v roce 2010 změnila výpočet dimenze příjmů z HDP na hrubý národní důchod. Ve Zprávách o lidském rozvoji je tento ukazatel přepočítáván na jednoho obyvatele, neboť tak lze lépe vyjádřit ekonomickou úroveň dané země.

Hrubý národní důchod je v zásadě HDP, od kterého se následně odečtou prvotní důchody, které jsou placeny rezidentskými jednotkami nerezidentským jednotkám a dále se přičtou prvotní důchody, které jsou přijaty rezidentskými jednotkami od nerezidentů (Evropský systém účtů, 1995).

$$\text{HND} = \text{HDP} - \text{prvotní důchody (placené nerezidentům)} + \text{prvotní důchody (přijaté od nerezidentů)}. \quad (3.6)$$

Dle mého názoru je tato změna ve výpočtu dimenze slušného životního standardu velice dobrá. Z důvodu otevřenosti ekonomik HDP nebyl schopen zachycovat skutečnou úroveň daných ekonomik. A také hrubý národní důchod lépe zachycuje prostředky, kterými ve skutečnosti daná ekonomika disponuje. Samozřejmě, že zde přetrvávají některé nepřesnosti jako např.: problém stínové ekonomiky, práce v domácnosti, otázka volného času atd., ale zatím nebyl sestaven ekonomický agregát, který by zachycoval celistvě ekonomickou úroveň zemí a dokázal by se vypořádat s těmito nepřesnostmi.

Veškerá data o hrubém národním důchodu a hrubém národním produktu jsou čerpána z databází Zpráv o lidském rozvoji, to znamená, že se můžou lišit od dat z jiných zdrojů. V příloze č. 14 můžeme vidět porovnání HDP na obyvatele a HND na obyvatele v PPP US\$ za rok 2010. HDP na obyvatele převyšuje HND na obyvatele jestliže např.: v dané

³¹ Otevřenost ekonomiky je chápána jako účast národního hospodářství na mezinárodních vztazích. Jde o zahraniční obchod, pohyb osob a pohybu kapitálu (v současnosti jeho nejdůležitější složkou jsou přímé zahraniční investice), (Lacina, 2001).

zemi je vysoké procento zahraničních investic (země je atraktivní pro ostatní ekonomiky), v dané zemi pracují nerezidenti, či export převyšuje import. V Evropě je jasným příkladem této situace Lucembursko, HND na obyvatele má 51 109,- US\$, kdežto HND na obyvatele v této zemi je 76 440,- US\$. Rozdíl mezi těmito ukazateli je 25 331,- US\$ na obyvatele. U Lucemburska je důvodem takto velkého rozdílu také skutečnost, že skoro 1/3 pracovní síly tvoří občané okolních států, čili figurují jako nerezidenti. Island je další zemí s významným rozdílem (10 505,- US\$ na obyvatele) mezi HND na obyvatele (33 422,- US\$) a HDP na obyvatele (22 917,- US\$). Export islandské ekonomiky tradičně převyšuje import, k nejvýznamnějším exportním surovinám jsou řazeny ryby, mořské produkty a hliník. Opačná situace nastává, když HND na obyvatele převyšuje HDP na obyvatele, to znamená, že daná země má vyšší podíl prvotních důchodů přijatých od nerezidentů. Tato situace nastala v Evropě v roce 2010 např.: ve Francii (rozdíl mezi HND na obyvatele a HDP na obyvatele činil 1 238,- US\$ na obyvatele), Švédsku (rozdíl 797,- US\$ na obyvatele), či ve Velké Británii (rozdíl 745,- US\$ na obyvatele). V zemích Visegrádské čtyřky (Česká republika, Slovensko, Polsko, Maďarsko) je HDP na obyvatele vyšší než HND na obyvatele, to znamená, jak již bylo zmíněno, že tyto země mají vyšší podíl prvotních důchodů, které jsou vyplácené nerezidentským jednotkám (odlévají se ze státu). Také může nastat situace, kdy je poměr HDP na obyvatele a HND na obyvatele relativně vyrovnaný, tato situace v roce 2010 nastala v Evropě např. v Rumunsku, Ukrajině, či FYROMu. Rozdíl mezi hrubým národním důchodem na obyvatele a hrubým domácím produktem v PPP US\$ můžeme vidět v příloze č. 14, země jsou zde sestupně řazeny právě podle rozdílu mezi HND a HDP.

Průměrný rozdíl mezi modifikovaným indexem HND a původním indexem HDP je 0,147. Země, které zaznamenaly nejmenší pokles, jsou Norsko (0,094) a Moldavsko (0,107). Kdyby nedošlo k žádné modifikaci indexu slušného životního standardu, měl by Island dnešní hodnotu tohoto indexu o 0,209 vyšší. Veškeré data o změně tohoto ukazatele v evropských státech najdete v příloze č. 15.

4 Analýza dílčích složek HDI ve vybraných zemích Evropy

K analýze dílčích složek indexu lidského rozvoje jsem si vybrala země Visegrádské čtyřky (V4), neboť tyto země bývají většinou komparovány z ekonomického hlediska, proto může být dle mého názoru velice zajímavé porovnávat tyto země z hlediska lidského rozvoje. Dalším důvodem, proč jsem si vybrala země V4, je jejich kulturní, náboženská, historická a ekonomická spjatost, to znamená, že měly v historii podobné výchozí podmínky pro lidský rozvoj.

Visegrádská čtyřka je neoficiální pojmenování čtyř bývalých komunistických zemí, které se nacházejí ve střední Evropě. Toto seskupení vzniklo 15. února 1991 podepsáním deklarace o spolupráci v severomaďarském městě Visegrád, prezidentem České a Slovenské Federativní Republiky³² – Václavem Havlem, premiérem Maďarské republiky – Józsefem Antallm a prezidentem Polské republiky – Lechem Wałęsou. Původně byly tyto země tři, až v roce 1993 po rozdělení Česka a Slovenska, bylo seskupení „rozšířeno“ na čtyři státy. Spolupráce zemí Visegrádské čtyřky byla velice významná pro jejich přechod od totalitního systému k svobodné a demokratické společnosti. V4 nebyla však vytvořena, aby konkurovala jiným celoevropským společenstvím. Činnost Visegrádské čtyřky nesměřuje k izolaci či oslabování vztahů s okolními státy, nýbrž naopak. Prioritním cílem V4 bylo zpretrhání umělých dělících čar v Evropě, čili vstup do Evropské unie. Dne 1. května 2004 byl tento cíl naplněn a všechny země Visegrádské čtyřky se staly členy EU. V současné době veškeré aktivity V4 směřují k posilování stability ve střední Evropě (Visegrad group, 2006).

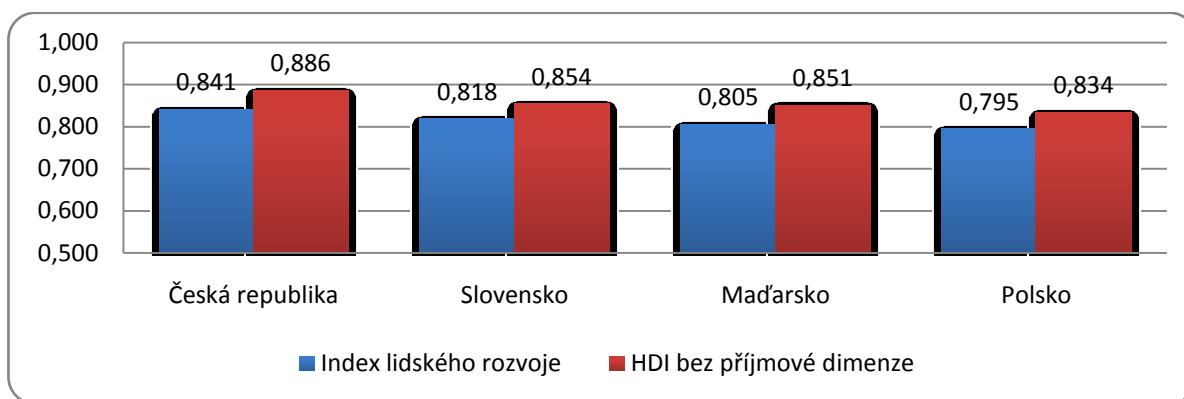
4.1 Visegrádská čtyřka z pohledu indexu lidského rozvoje

Všechny země V4 jsou dle Zprávy o lidském rozvoji z roku 2010 zařazeny do skupiny s velmi vysokou úrovní lidského rozvoje. V roce 2010 v HDR byl sestaven index lidského rozvoje pro 169 států. Česká republika se umístila na 28. místě s hodnotou HDI 0,841, o tři příčky níže čili na 31. místě se zařadilo Slovensko s HDI na úrovni 0,818. Následovalo Maďarsko na 36. místě s hodnotou indexu lidského rozvoje 0,805. Nejhuře z Visegrádské

³² Oficiální název československého státu v době od 23. dubna 1990 do 31. prosince 1992 (Geršlová; Sekanina, 2003)

čtyřky dopadlo Polsko, které mělo HDI na úrovni 0,795 a obsadilo 41. místo. Průměrný index lidského rozvoje v zemích Visegrádské čtyřky činí 0,815. Rozdíl mezi Českou republikou, jakožto nejlépe umístěným státem v rámci V4 a Polskem, které skončilo naopak nejhůře je 0,047, což je rozdíl 13 míst. Umístění zemí v rámci celosvětového žebříčku samozřejmě není směrodatné, neboť nevyjadřuje, jak velké rozdíly jsou mezi zeměmi v lidském rozvoji. Například rozdíl mezi ČR a Slovenskem je v lidském rozvoji 0,023, což je propad o 3 příčky, ale rozdíl mezi Slovenskem a Maďarskem je 0,013 v lidském rozvoji, avšak rozdíl v pořadí činí 5 míst. V grafu č. 4.1 jsou znázorněny hodnoty indexu lidského rozvoje a HDI bez dimenze příjmů, které v roce 2010 byly vypočteny pro země Visegrádské čtyřky.

Graf č. 4.1 Index lidského rozvoje a HDI bez dimenze příjmů v roce 2010 v zemích V4

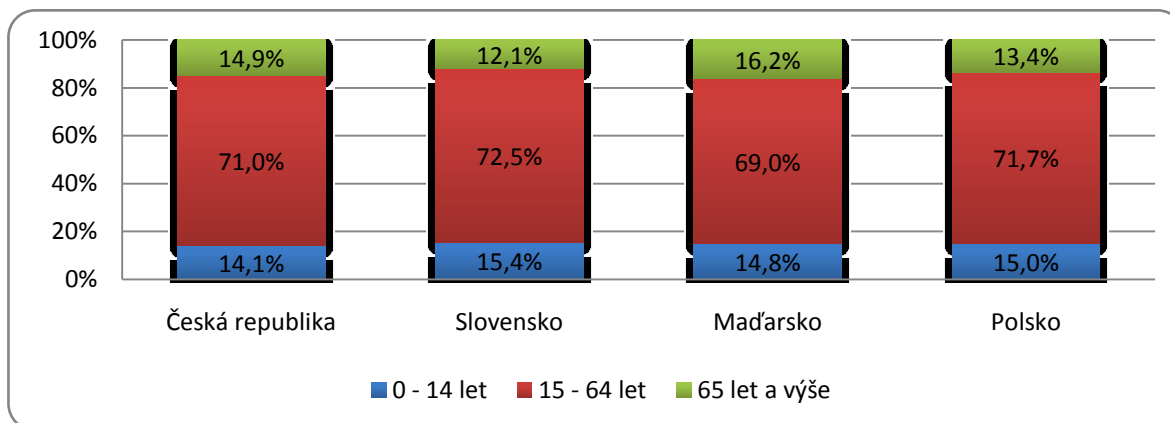
Zdroj: Human Development Report, 2010 – vlastní zpracování

U všech zemí Visegrádské čtyřky bylo zachováno stejné pořadí v HDI bez dimenze příjmů jako u indexu lidského rozvoje (ČR, Slovensko, Maďarsko, Polsko), pouze se HDI bez dimenze příjmů za tyto země průměrně zvýšilo o 0,041. To znamená, že státy ve V4 mají vyšší úroveň lidského rozvoje než úroveň rozvoje ekonomického. V průměru tedy index lidského rozvoje bez rozměru příjmů v těchto zemích činil v roce 2010 0,856. Mírně, čili o 0,005, se zvětšil rozdíl mezi nejlepším a nejhorším státem v HDI bez dimenze příjmů (ČR a Polskem) na 0,052. Nejvyrovnanější úroveň lidského a ekonomického rozvoje byla zaznamenána v roce 2010 na Slovensku (0,036) a v Polsku (0,039). Naopak největší rozdíly mezi HDI a HDI bez rozměru příjmů byly v Maďarsku (0,046) a České republice (0,045).

Index lidského rozvoje se skládá ze tří dimenzí (dlouhý a zdravý život, vzdělání a slušný životní standard), a právě tyto dílčí komponenty je třeba blíže analyzovat, k

pochopení aktuální hodnotu HDI v zemích Visegrádské čtyřky. Všechny dimenze bude významně ovlivňovat i aktuální skladba obyvatelstva v dané zemi. V grafu č. 4.2 je znázorněna skladba obyvatel v roce 2009 v zemích Visegrádské čtyřky. Největší podíl obyvatel v rozmezí 0 až 14 let (čili dětí, u kterých se formuje vztah ke vzdělání a je také velká pravděpodobnost, vzhledem k dnešním trendům, že se budou vzdělávat dále a tak zvyšovat očekávaný a průměrný počet let vzdělávání) je na Slovensku 15,4 %. Následuje Polsko (15 %) a Maďarsko (14,8 %). Nejmenší podíl dětské populace k celkovému počtu obyvatel má Česká republika (14,1 %). Obyvatelé v produktivním věku, čili v rozmezí 15 až 64 let, jsou nedílnou součástí tvorby hrubého národního důchodu. Nejvyšší podíl lidí v této věkové kategorii má opět Slovensko (72,5 %) a Polsko (71,7 %). Česká republika s podílem 71 % se umístila na předposledním místě mezi zeměmi Visegrádské čtyřky, poslední v roce 2009 bylo Maďarsko s podílem 69 %. Lidé v důchodovém věku tj. 65 let a výše, obecně častěji využívají zdravotní péči z důvodu zhoršování jejich zdravotního stavu, čímž je vyvíjen tlak na stát, aby zajišťovali kvalitní zdravotní služby. Právě výdaje na nové technologie a vývoj nových léků jsou jednou z příčin prodlužování očekávané délky dožití, ale samozřejmě značně nákladově zatěžují stát. Nejvyšší podíl lidí v kategorii 65 let a výše byl v Maďarsku (16,2 %), naopak nejnižší byl zaznamenán na Slovensku (12,1 %). Veškerá data jsou jasně viditelná v grafu č. 4.2. V budoucnu se očekává zvyšování podílu lidí v důchodovém věku k celkovému počtu obyvatel. Dokládá to fakt, že obyvatelstvo v zemích V4 stárne, věkový medián (střední hodnota) v těchto zemích v roce 1990 byl 33,8 let, ale o 20 let později v roce 2010 se zvýšil o 4,9 let na 38,7 let. Také čistý průměrný přírůstek obyvatel v letech 2000 – 2015 v zemích V4 je předpokládán na 0 %.

Graf č. 4.2 Skladba obyvatel v zemích V4 v roce 2009 (% z celkového počtu obyvatel)

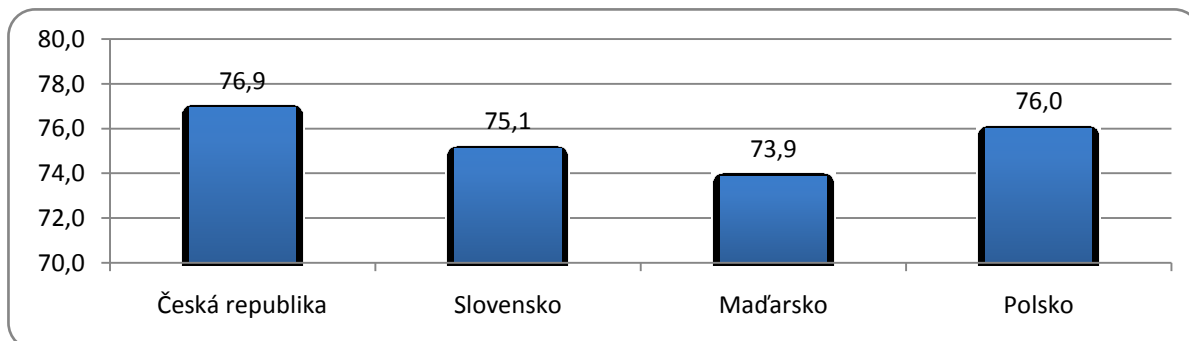
Zdroj: World Bank, 2010 – vlastní zpracování

4.1.1 Dimenze dlouhého a zdravého života

Dimenzi dlouhého a zdravého života ovlivňuje celá řada faktorů. Pro lepší znázornění jsem si je rozdělila do dvou kategorií:

- Ovlivnitelné jednotlivcem – dle mého názoru zde patří veškeré faktory jak negativní, tak pozitivní, které ovlivňuje člověk sám. Například: výživa, závislost na drogách, alkoholu, tabáku či jiných návykových látkách, adekvátní prevence, životní styl, dostatečný pohyb atd.
- Neovlivnitelné jednotlivcem – zde jsem zařadila faktory, které člověk sám jako jedinec přímo neovlivní. Hlavní roli zde hraje stát, jakožto zajišťovatel kvalitních a dostupných zdravotních služeb. S tím jsou také spojené vládní výdaje na vývoj a výzkum v oblasti zdravotnictví. Můžeme tady ale také umístit životní prostředí, například kvalitu ovzduší (jednotlivce neovlivní, jaký vzduch bude v daném státě dýchat, ale působí na jeho zdravotní stav).

Graf č. 4.3 Očekávaná délka dožití v roce 2010 v zemích V4 (v letech)

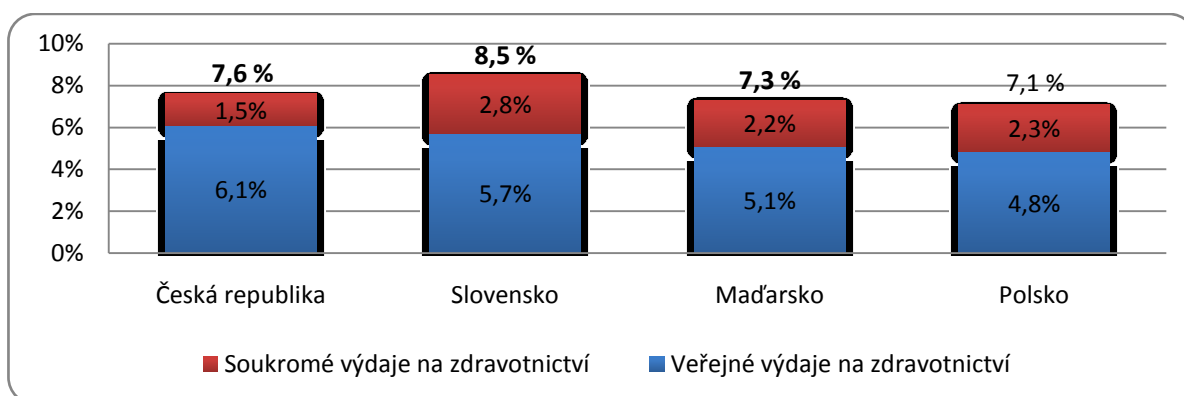

Zdroj: Human Development Report, 2010 – vlastní zpracování

Průměrně lidé v zemích Visegrádské čtyřky můžou očekávat délku dožití 75,5 let. Země v grafu č. 4.3 jsou seřazeny podle dosažené úrovně indexu lidského rozvoje v roce 2010 z toho důvodu, aby bylo možno porovnat, zda pořadí v délce dožití je shodné s pořadím v HDI. Jak je zřejmé ve stejném grafu, pořadí není jednotné. Polsko s dobou dožití 76 let se dostává na druhé místo před Slovensko (75,1 let) a Maďarsko (73,9 let), Češi se můžou těšit z nejdelší očekávané doby dožití, a to 76,9 let, což je o 3 roky déle než v Maďarsku.

V dnešní době má zdravotní systém neustále rostoucí význam, neboť právě pokrok v technologiích a vývoj nových léků jsou jedny z hlavních důvodů, díky kterým se trvale zlepšuje zdravotní stav lidí. Samozřejmě, jak jsem výše zmínila, další faktory významně ovlivňují tento ukazatel. Ale získání dat například o životním stylu lidí či pravidelném a dostatečném stravování, je velice náročné a nákladné. Proto se v této bakalářské práci zaměřím na stát, jakožto hlavního zprostředkovatele zdravotních služeb.

Graf č. 4.4 Celkové výdaje na zdraví v roce 2009 v zemích V4 (% z HDP)

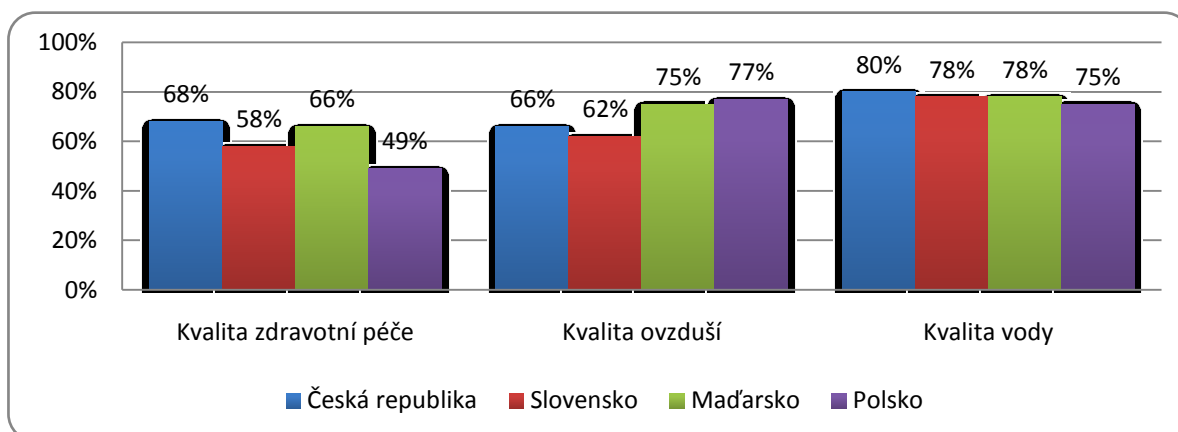

Zdroj: World Bank, 2010 – vlastní zpracování

Veřejné výdaje na zdravotnictví v této bakalářské práci jsou vnímány jako opakující se kapitálové výdaje z veřejného rozpočtu (ten se dělí na státní rozpočet a místní rozpočty), zahraniční půjčky a granty (včetně darů od mezinárodních agentur a nevládních organizací) a sociální (nebo povinné) zdravotní pojištění. Soukromé výdaje na zdravotnictví jsou brány jako přímé výdaje domácností, soukromé pojištění, dobročinné příspěvky a přímé platby za služby soukromých společností (World bank, 2010). Největší podíl celkových (veřejných + soukromých) výdajů na zdravotnictví k HDP v roce 2009 mělo Slovensko (8,5 %), avšak nejvyšší podíl pouze veřejných výdajů na tuto oblast byl ve stejném roce zaznamenán v České republice (6,1 %). I když je v Polsku druhá nejdelší očekávaná délka dožití, mělo v roce 2009 nejmenší podíl jak celkových (7,1 %), tak veřejných (4,8 %) výdajů na zdravotnictví k HDP. Když porovnáme graf č. 4.4 a graf č. 4.3, můžeme vidět, že podíl veřejných výdajů se přímo neodráží na očekávané délce dožití obyvatel v dané zemi. Vysvětlení spatřuji v tom, že očekávaná délka dožití je veličina, která se velice pomalu mění v čase, proto okamžitě nereaguje na zvyšování či snižování vládních výdajů na zdravotnictví. Avšak jedno z možných vysvětlení nejdelší očekávané délky života v ČR, dle mého názoru tkví v tom, že tento stát má nejvyšší podíl veřejných výdajů k HDP, a tím

pádem nejmenší podíl soukromých výdajů (1,5 %) ze všech zemí Visegrádské čtyřky. To znamená, že veřejné výdaje pokrývají většinu nákladů na zdravotní péči. Proto se stává dostupná i pro obyvatele s nejnižšími příjmy a z důvodu výdajové nenáročnosti ji vyhledávají obyvatelé častěji, díky čemuž preventivně předcházejí nemocem.

Graf č. 4.5 Spokojenost lidí v oblasti: kvality zdravotní péče, kvality ovzduší a kvality vody v letech 2006 – 2009¹ (% z celkového počtu dotazovaných lidí)

Pozn.:

¹ Údaje v tomto grafu se vztahují k datu z této časové periody, ve které byl vykonán průzkum.

Zdroj: Human Development Report, 2010 – vlastní zpracování

Zpráva o lidském rozvoji z roku 2010 nabízí také data týkající se spokojenosti lidí v oblastech zdravotní péče, kvality ovzduší a vody. Můžeme nyní porovnat graf č. 4.5 a graf č. 4.3, abychom zjistili, zda pořadí zemí v očekávané délce dožití je přímo spojeno se spokojeností lidí v těchto oblastech. Nejvíce spokojeni s kvalitou zdravotní péče jsou Češi, neboť 68 % z dotazovaných bylo spokojeno, což by odpovídalo nejdelší očekávané době dožití a nejvyšším veřejným výdajům na zdravotní péči. Ale překvapivě v Polsku (druhá nejdelší očekávaná délka dožití v zemích V4) je pouze 49 % dotazovaných lidí spokojeno s kvalitou zdravotní péče. V Maďarsku je očekávaná délka dožití nejnižší, ale Maďaři jsou z 66 % spokojeni se svou zdravotní péčí. Jak je z grafu č. 4.5 patrné, průzkum spokojenosti s kvalitou zdravotní péče nám také nemůže přesně vysvětlit očekávanou délku dožití v dané zemi. Proto jsem zvolila další dva ukazatele z průzkumů – kvalitu ovzduší a vody, jejichž výsledky můžete vidět v grafu č. 4.5. Nejspokojenější s kvalitou ovzduší jsou Poláci (77 % z dotazovaných), avšak nejméně spokojeni jsou Slováci (62 % z dotazovaných) a Češi (66 % z dotazovaných). Nejvíce spokojených lidí z dotazovaných s kvalitou vody bylo v ČR (80 %) a naopak nejméně v Polsku (75 %). Ani mezi těmito průzkumy není patrné

přímé spojení s očekávanou délkou dožití.

Dle mého názoru nemůžeme jednoznačně vymezit jeden faktor, který by určoval aktuální výši očekávané délky dožití v daném státě. Myslím si, že je to kombinace všech výše zmíněných faktorů, které člověk jako jedinec neovlivní. Ale především ve vyspělých státech, jsou hlavními faktory ovlivňujícími očekávanou délku dožití ty, které jedinec ovlivňuje sám (životní styl, závislost na alkoholu, drogách, tabáku, obezita atd.). Samozřejmě za předpokladu, že je zajištěna kvalitní zdravotní péče. Dle mého názoru lze očekávat zvyšující se výdaje na výzkum a vývoj v této oblasti, neboť pokrok v technologiích a vývoj nových léků jsou jednou z možností jak prodlužovat délku dožití, ale samozřejmě velice nákladnou. Vzhledem k současným reformám a problému stárnutí obyvatel v zemích Visegrádské čtyřky, je dle mého názoru velice pravděpodobné (ne-li nutné), že se stát bude snažit snižovat podíl veřejných výdajů na zdravotnictví a zvyšovat podíl soukromých výdajů (účasti obyvatel) na zdravotnictví.

4.1.2 Dimenze vzdělání

Rozměr vzdělání je také ovlivňován celou řadou faktorů, pro zjednodušení jsem je zařadila obdobně jako u očekávané délky dožití do dvou skupin:

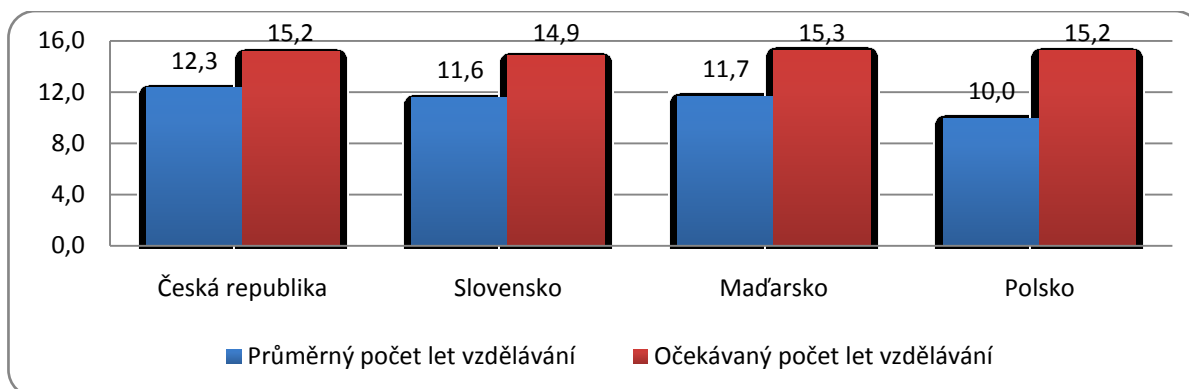
- Ovlivnitelné jedincem – do této kategorie jsem zařadila všechny faktory, které ovlivňují vztah ke vzdělávání člověka a vychází z jeho osobnosti. Například náboženské a kulturní tradice, přístup ke vzdělávání rodičů (tzn., jaké mají nároky na vzdělávání dítěte), příjmová situace domácnosti (tento bod můžeme zařadit do obou kategorií) atd.
- Neovlivnitelné jedincem – dle mého názoru zde patří vzdělávací politika státu, celospolečenský tlak na vzdělávání a také stále se stupňující nutnost vzdělání pro získání zaměstnání atd.

Rozměr vzdělání je vypočítán ze dvou indikátorů – průměrný počet let vzdělávání a očekávaný počet let vzdělávání. Průměrný počet let vzdělávání je zjištěn na bázi, jaké úrovně vzdělání dosáhli obyvatelé ve věku 25 let a výše a následně je tento údaj přepočten na počet let na základě teoretické doby trvání studia v daných úrovních. Očekávaný počet

let vzdělávání je v zásadě počet let vzdělávání, které může dítě školou povinné očekávat vzhledem k současným trendům za předpokladu neměnných podmínek.

V průměru je v zemích Visegrádské čtyřky očekáváno 15,1 let vzdělávání, což je o 3,7 let déle než průměrný počet let vzdělávání (11,4 let). Země v grafu č. 4.6 jsou obdobně řazeny podle aktuálního pořadí HDI. Nejdéle se průměrně vzdělávají Češi (12,3 let), následují Maďaři (11,7 let) a Slováci (11,6 let). Nejkratší průměrný počet let vzdělávání byl v roce 2010 zaznamenán v zemích V4 v Polsku, pouhých 10 let, tj. o 2,3 roky kratší doba než v ČR. Můžeme říci, že pořadí v tomto indikátoru kopíruje umístění v indexu lidského rozvoje (Slovensko a Maďarsko můžeme vnímat na stejné úrovni, neboť jejich rozdíl 0,1 let je velice mizivý). Děti v Maďarsku můžou očekávat 15,3 let vzdělávání, což je i nejdelší doba vzdělávání v celé Visegrádské čtyřce. Očekávaný počet let vzdělávání je v zemích V4 velice vyrovnaný, pohybuje se kolem 15 let, nejnižší je na Slovensku 14,9 let. Nejvýraznější rozdíl mezi očekávaným počtem let vzdělávání a průměrným počtem let vzdělávání byl v roce 2010 evidován v Polsku (5,3 let) a naopak nejmenší v České republice (2,8 let).

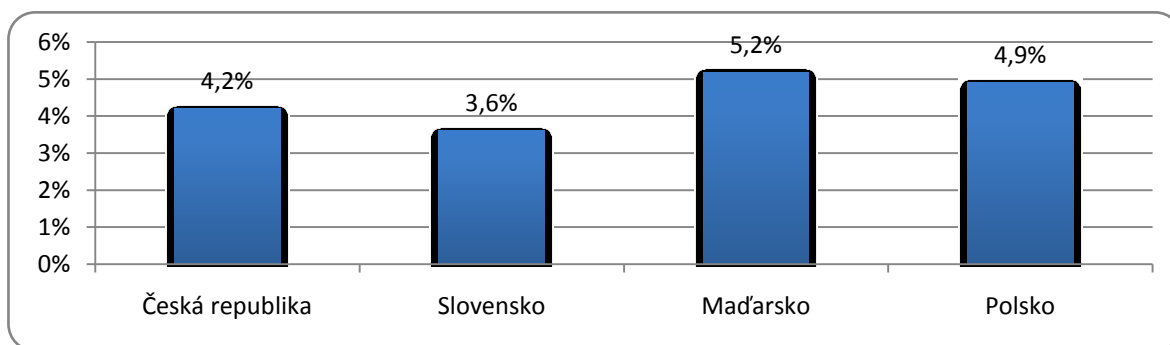
Graf č. 4.6 Průměrný a očekávaný počet let vzdělávání v roce 2010 v zemích V4

Zdroj: Human Development Report, 2010 – vlastní zpracování

Mnoho z výše uvedených faktorů, které ovlivňují výši vzdělání obyvatel, lze jen stěží zachytit. Proto se i v této oblasti zaměřím na stát, jakožto hlavního zprostředkovatele vzdělávacího systému. Celkové veřejné výdaje v této bakalářské práci jsou vnímány jako vládní výdaje na vzdělávací instituce (veřejné i soukromé), vzdělávací správy a také dotace na soukromé subjekty (studenty či domácnosti) (World bank, 2010).

Graf č. 4.7 Celkové veřejné výdaje na vzdělání v roce 2007 (% z HDP)

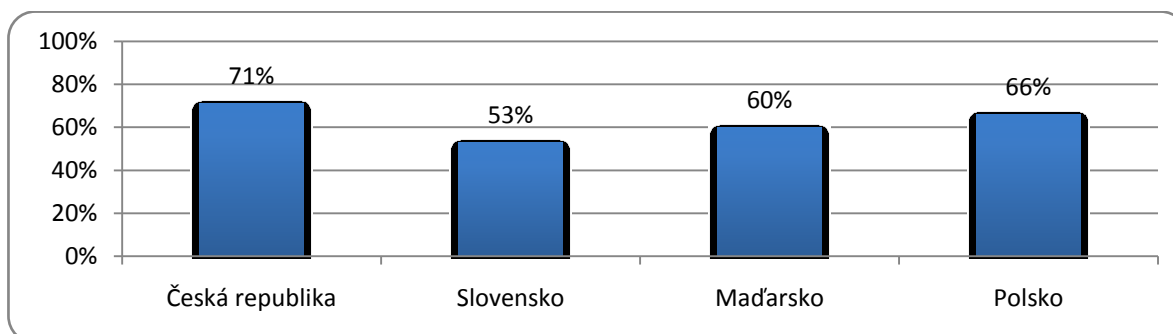

Zdroj: World bank, 2010 – vlastní zpracování

Průměrný podíl celkových veřejných výdajů k HDP v zemích Visegrádské čtyřky v roce 2007 byl 4,5 %. Nejvyšší podíl těchto výdajů byl evidován v Maďarsku (5,2 %) a Polsku (4,9 %), naopak nejnižší podíl byl zaznamenán na Slovensku (3,6 %) a v České republice (4,2 %). Nejvyšší rozdíl mezi podílem celkových veřejných výdajů na vzdělání k HDP byl v roce 2007 evidován mezi Slovenskem a Maďarskem, ve výši 1,6 p.b. Veškerá data jsou znázorněná v grafu č. 4.7. Země jsou v tomto grafu řazeny podle aktuální hodnoty indexu lidského rozvoje, proto ho také můžeme porovnat s grafem č. 4.6. Je viditelné, že podíl veřejných výdajů k HDP přímo nekorresponduje s pořadím v letech vzdělávání. Dle mého názoru pro tuto nesrovnalost existují minimálně dva důvody. Za prvé průměrný a očekávaný počet let vzdělávání narůstá pomaleji než zvyšování (či snižování) celkových veřejných výdajů. Za druhé veřejné výdaje v zásadě nevypovídají o kvalitě poskytovaných vzdělávacích služeb. Proto se nyní blíže podívám na spokojenost občanů s kvalitou vzdělávacího systému a školami.

Průměrně je 63 % dotazovaných lidí žijících v zemích Visegrádské čtyřky spokojeno s kvalitou vzdělávacího systému a se školami. Nejvíce spokojení občané (z dotazovaných) jsou v této oblasti Češi (71 %) a Poláci (66 %). Výrazná nespokojenost panuje na Slovensku, neboť pouze 53 % z dotazovaných bylo spokojeno s kvalitou vzdělávacího systému a školami. V Maďarsku jsou lidé spokojeni na 60 %. Veškerá data jsou přehledně umístěná v grafu č. 4.8. Spokojenost lidí s kvalitou vzdělávacího systému je do značné míry shodná s pořadím počtu let vzdělávání. Výjimku tvoří pouze Polsko, kde je nejnižší počet let vzdělávání, ale druhá nejvyšší spokojenost s kvalitou vzdělávacího systému a školami v zemích Visegrádské čtyřky.

Graf č. 4.8 Spokojenost lidí s kvalitou vzdělávacího systému a školami v letech 2006 – 2009¹ (% z celkového počtu dotazovaných lidí)

Pozn.:

¹ Údaje v tomto grafu se vztahují k datu z této časové periody, ve kterém byl vykonán průzkum.

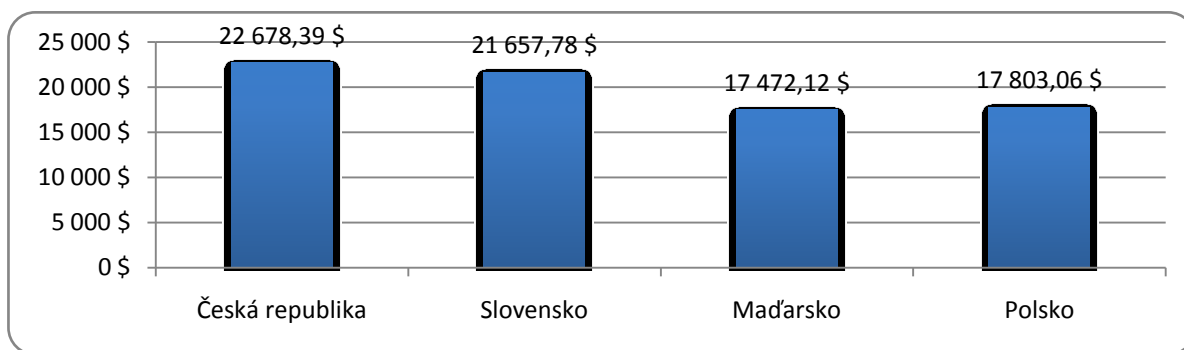
Zdroj: Human Development Report, 2010 – vlastní zpracování

Dle mého názoru nelze stanovit jeden faktor, který určuje aktuální výši očekávaného a průměrného počtu let vzdělávání. Je to souhra obsáhlé škály faktorů, z nichž některé byly vyjmenovány výše. Myslím si, že jeden z převládajících faktorů, které v dnešní době ovlivňují chování (přístup ke vzdělání) jednotlivce jsou zvyšující se nároky na vzdělání zaměstnavatelů a celospolečenské vnímání vzdělanosti jako hodnoty nutné a prioritní. Proto lze očekávat zvyšující se trend v počtu let vzdělávání obyvatel. Dle mého názoru o něco rychleji poroste průměrný počet let vzdělávání, neboť lidé ve věku 25 let a výše, jsou nuceni zvyšovat svá dosažená vzdělání.

4.1.3 Dimenze slušného životního standardu

K hlavním faktorům ovlivňujícím výši hrubého národního důchodu jsou řazeny práce, půda a kapitál. Na tyto faktory však působí další nesčetná řada činitelů. Abych mohla analyzovat dílčí složky HND musela bych si vybrat jednu z metod jeho výpočtu, například výdajovou či odvětvovou metodu, to však není cílem mé bakalářské práce. Proto nyní budu pouze komparovat aktuální úroveň hrubého národního produktu na obyvatele v roce 2010 v zemích Visegrádské čtyřky.

Graf č. 4.9 Hrubý národní důchod na obyvatele (PPP US\$ 2008) v roce 2010

Zdroj: Human Development Report, 2010 – vlastní zpracování

Díky tomu, že je hrubý národní důchod veden v paritě kupní síly (Purchasing power parity, PPP), stírají se rozdíly v cenových hladinách mezi danými zeměmi. Následný přepočet HND na obyvatele nám umožňuje vyčíslit ekonomickou úroveň zemí, i když se liší svou velikostí.

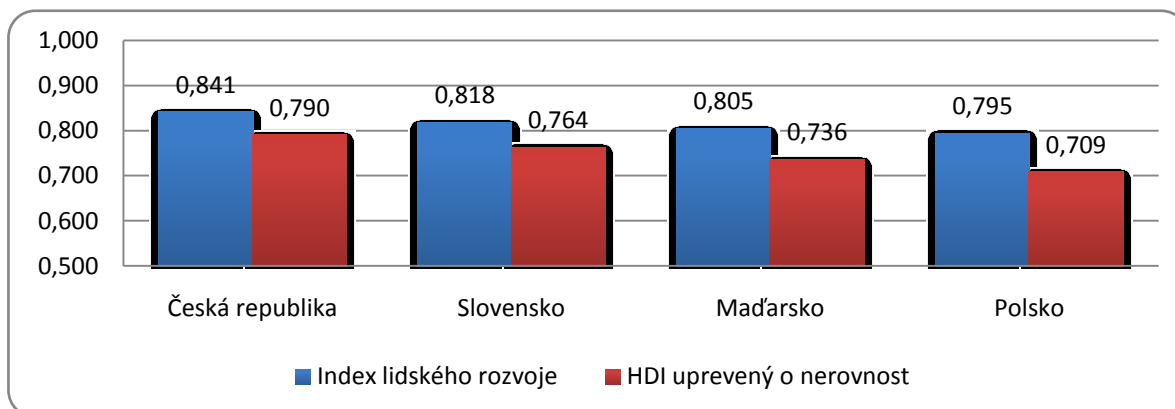
Průměrný hrubý národní důchod v roce 2010 v zemích Visegrádské čtyřky činil 19 902 US\$. Země v grafu č. 4.9 jsou seřazeny dle aktuální hodnoty indexu lidského rozvoje, z čehož můžeme vyvozovat, že úroveň příjmů do značné míry odpovídá umístění v HDI. Nejvyšší hrubý národní důchod na obyvatele v roce 2010 byl evidován v České republice (22 678 US\$/ob.). Následovalo Slovensko (21 658 US\$/ob.), které mělo úroveň HND na obyvatele nižší o 1 021 US\$ než ČR. Rozdíl v HND na obyvatele mezi Polskem (17 803 US\$/ob.) a Maďarskem (17 472 US\$/ob.) činil pouhých 331 US\$, avšak tyto země měly v průměru o 5 041 US\$ nižší hrubý národní důchod na obyvatele než Česká republika, která se mezi zeměmi Visegrádské čtyřky v roce 2010 umístila jako první.

4.2 Index lidského rozvoje upravený o nerovnost v zemích V4

Index lidského rozvoje upravený o nerovnost je přímo porovnatelný s indexem lidského rozvoje, neboť oba dva indexy pracují se stejnými dílčími indikátory, avšak IHDI nepracuje pouze s průměrem lidského rozvoje v dané zemi, ale bere také v úvahu, jak je tento lidský rozvoj rozložen mezi občany. HDI tedy můžeme vnímat jako index „potenciálního“ lidského rozvoje, zatímco IHDI ukazuje „aktuální“ lidský rozvoj. Rozdíl mezi těmito ukazateli je vyjádřen jako ztráta v procentech. Detailnější charakteristiku indexu lidského

rozvoje upraveného o nerovnost je umístěna v druhé kapitole.

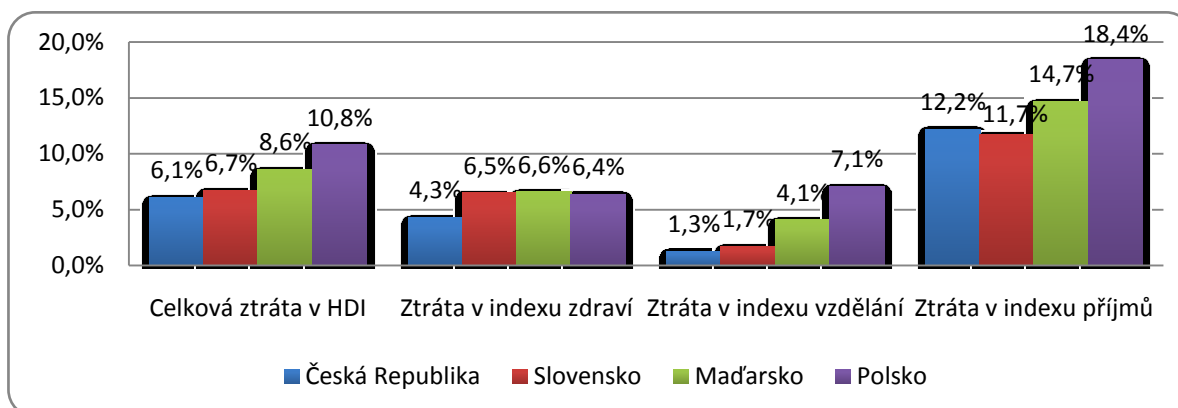
Graf č. 4.10 Porovnání HDI a IHDI v zemích V4 v roce 2010

Zdroj: Human Development Report, 2010 – vlastní zpracování

Z grafu č. 4.10 je patrné, že ve všech zemích Visegrádské čtyřky je „potencionální“ lidský rozvoj vyšší než „aktuální“ lidský rozvoj – v průměru tato ztráta činí 8,1 %. V České republice je HDI na úrovni 0,841, kdežto IHDI činí 0,790. V procentním vyjádření tato ztráta činí 6,1 %, což je i nejnižší evidovaná ztráta pro rok 2010 ze všech zemí, pro které Zpráva o lidském rozvoji sestavila IHDI. Slovensko se s rozdílem mezi HDI (0,764) a IHDI (0,818) 6,7 % umístilo na druhém místě v zemích V4. Přibližně o 2 p.b. vyšší nerovnost než v České republice a na Slovensku byla v roce 2010 zaznamenána v Maďarsku (8,6 %). V Polsku byl evidován nejvyšší rozdíl mezi „potencionálním“ lidským rozvojem a „aktuálním“ lidským rozvojem, tato ztráta je vyjádřena jako 10,8 %, což je o 4,7 p.b. více než v České republice. Také je viditelné z grafu č. 4.10, že čím je nižší úroveň indexu lidského rozvoje, tím větší nerovnost v zemi byla evidována. Rozdíl mezi HDI a IHDI a ve všech dílčích dimenzích indexu lidského vyjádřený v procentech je znázorněný v grafu č. 4.11.

Graf č. 4.11 Rozdíl mezi HDI a IHDI a všech dílčích dimenzích v zemích V4 v roce 2010

Zdroj: Human Development Report, 2010 – vlastní zpracování

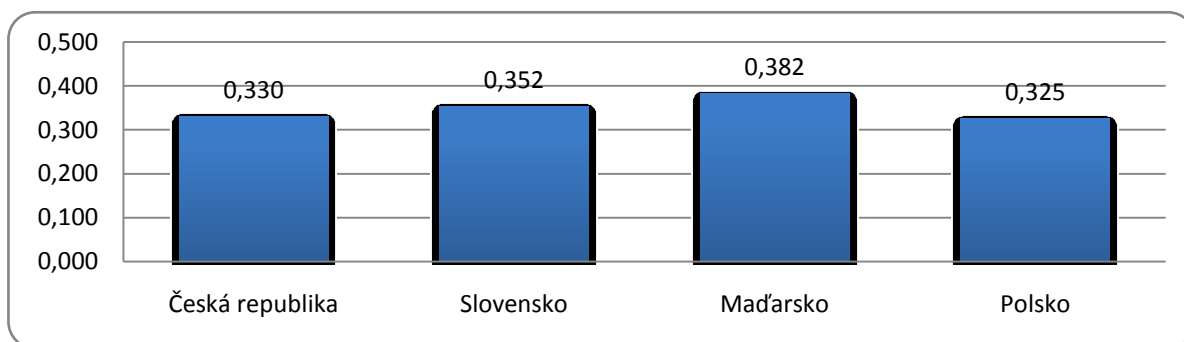
Nerovnost v rozměru zdraví byla v zemích V4 vyrovnaná – kolem 6,5 %, kromě České republiky, která měla tuto ztrátu nižší o 2,2 p.b., čili na úrovni 4,3 %. Nejmenší úroveň nerovnosti v indexu vzdělání byla v roce 2010 v zemích Visegrádské čtyřky v ČR (1,3 %) a na Slovensku (1,7 %). O něco vyšší ztráta byla zaznamenána v Maďarsku (4,1 %), avšak nejmarkantnější nerovnost byla evidována v roce 2010 v Polsku (7,1 %). To znamená, že největší rozdíl v nerovnosti indexu vzdělání byl v zemích V4 evidován mezi ČR a Polskem a to 6 p.b. Nerovnost v indexu příjmů mělo Slovensko nejnižší z Visegrádské čtyřky (11,7 %). V ČR byla v roce 2010 zaznamenána jen mírně vyšší ztráta než na Slovensku a činila 12,2 %. Maďarsko (14,7 %) a výrazněji Polsko (18,4 %) měly vyšší úroveň nerovnosti v indexu příjmů než zbylé země V4. Nejvyšší rozdíly v nerovnosti v indexu příjmů byl zaznamenán mezi Slovenskem a Polskem (6 p.b.). Veškerá data jsou představená v příloze č. 16. Z grafu č. 4.11 je zřejmé, že nejvyšší nerovnost byla ve Visegrádské čtyřce v průměru zaznamenána v oblasti příjmů, 14,3 %. Vyrovnaná ztráta mezi zeměmi je vykazována v indexu zdraví, avšak její průměr 6 % je 1,6 krát vyšší než v oblasti vzdělání (3,6 %).

Dle mého názoru je velice důležité zohlednit rozdělení lidského rozvoje mezi obyvatele dané země, proto hodnotím index lidského rozvoje upravený o nerovnost velice pozitivně. Myslím si, že bude velice zajímavé porovnat tento ukazatel v čase (zda se snižuje/zvyšuje nerovnost mezi obyvateli dané země), ale zatím existují jen data pro rok 2010.

4.3 Index genderové nerovnosti v zemích V4

Index genderové nerovnosti zachycuje ztrátu v lidském rozvoji, která je způsobená nerovnostmi mezi muži a ženami. Tento index pracuje s třemi rozměry – zdraví, posílení a trh práce. Index genderové nerovnosti nabývá hodnot od 0 – úplná rovnost, až 1 – naprostá nerovnost. Detailnější charakteristika tohoto indexu je umístěna v druhé kapitole.

Graf č. 4.12 Index genderové nerovnosti v zemích V4 v roce 2008

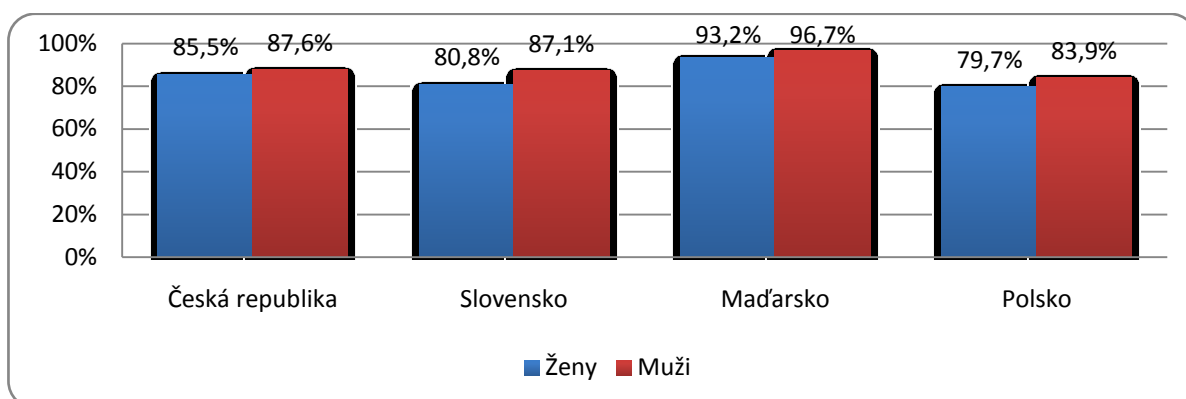
Zdroj: Human Development Report, 2010 – vlastní úprava

Země v grafu č. 4.12 jsou řazeny podle toho, jaké pořadí měly v indexu lidského rozvoje v roce 2010. Překvapivě Polsko, i když se nachází na posledním místě mezi státy V4 v indexu lidského rozvoje, se umístilo na první příčce v indexu genderové nerovnosti s hodnotou na úrovni 0,325. V těsné blízkosti je Česká republika, u níž tento index činil 0,330. Slovensko se v roce 2008 umístilo na předposlední příčce, jeho GII byl 0,352. Nejhuře dopadlo Maďarsko s hodnotou tohoto indexu na úrovni 0,382, což bylo o 15 % více než v Polsku. Průměrně země Visegrádské čtyřky mají index genderové nerovnosti 0,357. K detailnějšímu prozkoumání aktuální hodnoty indexu genderové nerovnosti v zemích Visegrádské čtyřky, je třeba analyzovat jeho dílčí komponenty.

Rozměr zdraví je měřen dvěma indikátory. Nejlepšího výsledku v mateřské úmrtnosti (měřena počtem úmrtí matek na 100 000 porodů, které přežily) dosáhla v roce 2008 Česká republika s hodnotou 4. Nejhuře z V4 dopadlo Polsko s podílem 8 úmrtí matek na 100 000 přeživších porodů. Na Slovensku a v Maďarsku byly zaznamenány stejné výsledky, a to 6 úmrtí matek. Nejnížší plodnost mladistvých (měřena počtem porodů na 1 000 žen ve věku 15 – 19) byla zaznamenána v České republice (10,6). Polsko s 13,9 porody na 1 000 žen se umístilo na druhém místě z Visegrádské čtyřky. Na Slovensku a v Maďarsku byl tento

indikátor na úrovni 20 porodů. Veškerá data jsou umístěna v příloze č. 17. **Dimenze posílení** je obdobně měřena dvěma indikátory. Parlamentní zastoupení žen (měřeno procentem křesel v parlamentu obsazenými ženami) bylo v roce 2008 nejvyšší na Slovensku (19,3 %), následovalo Polsko (18 %) a Česká republika (16 %), s větším odstupem pak Maďarsko (11,1 %). Populace ve věku 25 let a výše s alespoň středním vzděláním je rozdělena na muže a ženy. Z grafu č. 4.13 je patrné, že nejvíce žen (93,2 %) i mužů (96,7 %) s alespoň středním vzděláním se nachází v Maďarsku, genderový rozdíl je v této zemi pouze 3,5 %. Avšak ještě menší rozdíl (2,1 %) mezi muži a ženami ve vzdělání za rok 2010 je evidován v České republice. Na Slovenku genderový rozdíl ve vzdělání činil 6,3 %, což je nejvíce z celé Visegrádské čtyřky. Nejmenší procento mužů (83,9 %) i žen (79,7 %) s alespoň středním vzděláním bylo evidován v roce 2010 v Polsku.

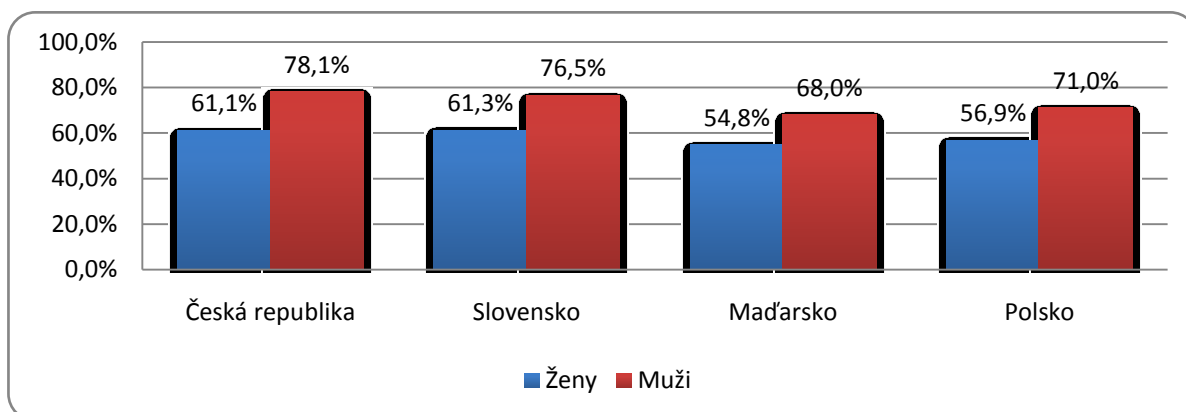
Graf č. 4.13 Populace ve věku 25 let a výše s alespoň středním vzděláním v roce 2010

Zdroj: Human Development Report, 2010 – vlastní zpracování

Rozměr trhu práce je měřen pouze jedním indikátorem – účastí na trhu práce. V roce 2008 největší účast na trhu práce v zemích Visegrádské čtyřky měli muži (78,1 %) v České republice, Češky s účastí 61,1 % se umístily na druhém místě za Slovenkami (61,3 %). V ČR byl však zaznamenán největší genderový rozdíl, který činil 17 %. Nejméně se na trhu práce účastnili Maďaři, jak ženy (54,8 %) tak i muži (68 %), nicméně je mezi nimi evidována nejmenší nerovnost (13,2 p.b.). Po Maďarsku je nejnižší genderová nerovnost registrovaná v Polsku (14,1 p.b.). Poláci se umístili na předposledním místě v zemích V4 s celkovou účastí mužů (71 %) a žen (56,9 %) na trhu práce. Veškeré data o účasti žen a mužů na trhu práce v roce 2008 jsou viditelné v grafu č. 4.14. V příloze č. 17 můžete nalézt přehledně uspořádaná data o dílčích komponentech pro výpočet indexu genderové nerovnosti.

Graf č. 4.14 Účast žen a mužů na trhu práce v roce 2008 v zemích V4

Zdroj: Humen Development Report, 2010 – vlastní zpracování

Měření genderových rozdílů je dle mého názoru velice důležité, neboť díky nim se může zvýšit veřejné povědomí o těchto problémech a také může vést vlády k vytváření adekvátních programů ke snižování těchto rozdílů, neboť i v dnešní době genderová nerovnost zůstává jednou z největších bariér v lidském rozvoji.

4.4 Vícerozměrný index chudoby v zemích V4

Vícerozměrný index chudoby odhaluje překrývající se deprivaci, což znamená, že zobrazuje jak počet lidí, kteří jsou vícerozměrně chudí, tak počet deprivací, s kterými chudé domácnosti musí bojovat. Aby byl člověk klasifikován jako vícerozměrně chudý, musí být deprivován minimálně ve dvou indikátorech z deseti. Detailnější charakteristika vícerozměrného indexu chudoby se nachází v druhé kapitole.

V příloze č. 18 je umístěna přehledná tabulka se všemi výpočty týkajícími se vícerozměrného indexu chudoby. V České republice a na Slovensku tento index nabírá nejnižších možných hodnot, čili 0 %. Maďarsko má vícerozměrný index chudoby na úrovni 0,003 %. Pro Polsko z důvodu nedostupnosti dat nebylo sestaveno MPI. Maďarsko jako jediné ze zemí Visegrádské čtyřky mělo v období 2000 až 2008 podíl vícerozměrně chudých lidí k celkovému počtu obyvatel v hodnotě 0,8 %. Nejvyšší úroveň intenzity chudoby byla zaznamenána v České republice, to znamená, že průměrný vícerozměrně chudý Čech je deprivován ze 46,7 % v 10 měřených indikátorech. Maďarsko má intenzitu chudoby 38,9 %. Avšak v Maďarsku je nejvyšší procento lidí žijících na hranici

vícerozměrné chudoby, a to 3,8 %, v České republice jich bylo zaznamenáno 3,1 % a na Slovensku 0 %. V Maďarsku je také 1 % lidí, kteří mají alespoň jednu těžkou deprivaci v oblasti vzdělání, v ostatních zemích Visegrádské čtyřky je to 0 %. Deprivace v rozměru zdraví je podstatně vyšší ve všech zemích V4. Nejvíce lidí trpících alespoň jednou deprivací v této oblasti je zaznamenáno v Maďarsku (4,5 %), následuje Slovensko (3,8 %) a ČR (3,1 %). Země Visegrádské čtyřky mají 0 % populace deprivovaných v rozměru životního standardu. Pod hranicí 1,25 US\$ na den v PPP žilo v období 2000 – 2008 méně než 2 % Maďarů a Slováků. Ve stejném období se nacházelo 16,8 % Slováků a 14,8 % Poláků pod národní hranicí chudoby.

Dle mého názoru předchozí měření chudoby – index lidské chudoby – měl lepší vypovídací schopnost, neboť rozlišoval absolutní a relativní chudobu. Výpočet MPI je datově velice náročný a pro mnoho zemí není vůbec vyčíslený, což se stává jeho hlavní nevýhodou.

Myslím si, že všechny výše zmíněné indexy pracují s tak měkkými a proměnlivými daty, že následnou komparaci mezi jakýmkoliv zeměmi je třeba vnímat velice opatrně. Lidský rozvoj je složitý a hlavně různorodý proces, každý člověk žije, zachází se svým životem a vnímá svůj život jinak. Proto agregace celého lidského rozvoje do jediného čísla, s sebou nese možné zkreslování dat. Dle mého názoru můžeme brát index lidského rozvoje (a další index) jako vodítko k tomu, kde se momentálně daná země nachází z pohledu lidského rozvoje, ale nelze ho vnímat jako závazně směrodatný.

5 Závěr

Koncem 20. století se začal zvyšovat zájem o ukazatele kvality lidského života, neboť bylo zřejmé, že ekonomický růst nemůže poskytnout celistvý obraz o vývoji země. Hlavními autory konceptu lidského rozvoje byli Mahbub ul Haq a Amartya Sen. V souladu s jejich teorií jsou lidé reálným bohatstvím národa a základním cílem rozvoje by mělo být vytvořit přirozené prostředí pro lidi, aby si užili dlouhý, zdravý a tvořivý život. Lidský rozvoj je proces rozšiřování lidských možností, které mohou být nekonečné a měnit se v čase. Ve všech úrovních rozvoje však existují tři základní lidské potřeby – vést dlouhý a zdravý život, získávat znalosti a mít přístup ke zdrojům k zajištění slušného životního standardu. Ale lidský rozvoj tímto nekončí, neboť je ještě mnoho možností, které jsou důležité pro lidi. Sahají od politických, ekonomických a sociálních svobod až k příležitostem být tvůrčí a produktivní, užívat si osobní sebeúcty a garantovaných lidských práv.

Průměrný index lidského rozvoje v roce 2010 v Evropě měl hodnotu 0,815. Evropské státy se v žebříčku indexu lidského rozvoje, který byl v roce 2010 sestaven pro 169 zemí, rozmístily od 1. po 99. místo. Nejvyšší hodnotu HDI 0,938 mělo Norsko, naopak nejnižší úroveň indexu lidského rozvoje 0,623 byla evidována v Moldavsku. Z toho vyplývá, že Evropa z pohledu lidského rozvoje je velice různorodá. Hlavní disproporce jsou mezi západní a východní částí Evropy. Dle mého názoru nelze jednoznačně určit příčinu této různorodosti, neboť je to souhra mnoha faktorů (institucionálních, kulturních, historických, geografických, náboženských či zcela náhodných). Avšak myslím si, že rozdíly mezi západní a východní Evropou se nejvíce prohlubovaly v dobách kolonizace, průmyslové revoluce a za studené války.

Ve Zprávě o lidském rozvoji z roku 2010 byly představeny rozsáhlé změny v konstrukci indexu lidského rozvoje. Šlo o matematickou modifikaci, neboli přechod od fixních maximálních a minimálních hodnot k aktuálně dosaženým v letech 1970 – 2010. Já osobně tuto změnu hodnotím jako krok zpět, neboť nyní bude velice obtížné rozeznat mezi opravdovým pokrokem v lidském rozvoji a pouhým zvýšením či snížením těchto hodnot. K matematickým změnám rovněž patřila obměna agregačních vzorců, která dle mého názoru byla velice pozitivní, neboť geometrický průměr citlivěji spojuje dimenze

HDI. Také šlo o změnu dílčích indikátorů indexu lidského rozvoje. Myslím si, že tato modifikace indikátorů byla velice zdařilá a díky ní může HDI lépe odrážet aktuální stav lidského rozvoje v dané zemi. Z důvodu změny konstrukce indexu lidského rozvoje se průměrně snížila jeho hodnota o 0,091 v Evropě. Největší změna byla zaznamenána v Portugalsku, kde došlo ke snížení HDI o 0,123, naopak nejmenší pozměnění HDI, pouhých 0,034 bylo evidováno v Norsku.

Hlavním cílem, který jsem si stanovila v úvodu této bakalářské práce, byla komparace zemí Visegrádské čtyřky z pohledu indexu lidského rozvoje a jeho dílčích komponentů v roce 2010. K dílčímu cíli patřila komparace indexu lidského rozvoje upraveného o nerovnost, indexu genderové nerovnosti a vícerozměrného indexu chudoby v zemích V4. Díky analýze různých faktorů a následné komparaci jsem dospěla k závěrům, které se nyní pokusím shrnout.

Z pohledu indexu lidského rozvoje je Česká republika nejrozvinutější zemí ve Visegrádské čtyřce. V roce 2010 hodnota HDI v ČR činila 0,841 a její průměrný odstup od ostatních zemí V4 byl 0,035. Následovalo Slovensko s indexem lidského rozvoje 0,818 a Maďarsko 0,805. V Polsku byla v roce 2010 evidována nejnižší hodnota HDI 0,795. Index lidského rozvoje se skládá z tří rozměrů (dlouhý a zdravý život, vzdělání a slušný životní standard), proto k provedení detailnější analýzy HDI, bylo zapotřebí prozkoumat jeho dílčí indikátory. Nejdelší evidovaná očekávaná délka dožití v roce 2010 byla v ČR 76,9 let, naopak nejkratší byla v Maďarsku 73,9 let. Nejdéle se v zemích V4 v roce 2010 v průměru vzdělávali Češi (12,3 let), nejkratší dobu Poláci (10 let). Maďarské děti mohly v roce 2010 očekávat 15,3 let vzdělávání, což je nejdéle z V4. Naopak nejkratší očekávaná doba vzdělávání byla na Slovensku (14,9 let). Nejvyšší hrubý národní důchod 22 678 US\$ na obyvatele byl evidován v roce 2010 v České republice. Nejnižší HND bylo zaznamenáno v Maďarsku 17 472 US\$ na obyvatele. V této bakalářské práci jsem se zaměřila na stát, jakožto hlavního zprostředkovatele zdravotní péče a vzdělávacího systému. Snažila jsem se zjistit, zda veřejné výdaje na tyto oblasti přímo odráží jejich absolutní výši. Výsledek byl negativní, jedno z možných vysvětlení je, že očekávaná doba dožití a očekávaný a průměrný počet let vzdělávání se vyvíjejí velice pomalu v čase, proto okamžitě nereagují na zvyšování či snižování veřejných výdajů. Dle mého názoru ve vyspělých zemích, kde je zajištěna kvalitní zdravotní péče, již jednotlivec sám nejvíce ovlivňuje očekávanou délku dožití (tzn. jeho životní styl, adekvátní výživa atd.). Obdobně

je tomu u očekávaného a průměrného počtu let vzdělávání, zde jsem však k významným faktorům ještě zařadila celospolečenský tlak na vzdělávání a také stále se stupňující nutnost vzdělání pro získání zaměstnání.

Index lidského rozvoje upravený o nerovnost zohledňuje rozložení lidského rozvoje mezi občany dané země. Díky tomu ho můžeme vnímat jako „aktuální“ lidský rozvoj, zatímco HDI jako „potencionální“. Dle mého názoru je nezbytné zohledňovat také rozložení lidského rozvoje mezi obyvatele, proto hodnotím tento nový ukazatel velice pozitivně. Průměrná nerovnost v zemích Visegrádské čtyřky byla 8,1 %. Překvapivě Česká republika s rozdílem HDI a IHDI v hodnotě 6,1 % získala první místo jak mezi zeměmi V4, tak v celkovém žebříčku 139 států. Nejvyšší naměřená nerovnost byla v roce 2010 v Polsku 10,8 %. Zajímavé bylo zjištění, že hodnota nerovnosti se zvyšovala se snižující se hodnotou HDI. Nejvyšší ztráta byla ve Visegrádské čtyřce v průměru zaznamenána v oblasti příjmů, 14,3 %. Vyrovnaná nerovnost mezi zeměmi byla evidována v indexu zdraví, avšak její průměr 6 % je 1,6 krát vyšší než v oblasti vzdělání 3,6 %.

Index genderové nerovnosti zachycuje ztrátu v lidském rozvoji, která je způsobená nerovnostmi mezi muži a ženami. Dle mého názoru je velice důležité měřit tuto nerovnost, neboť díky tomu se zvyšuje veřejné povědomí o genderových problémech a také může vést vlády k vytváření adekvátních programů ke snižování těchto rozdílů. Průměrná genderová nerovnost v zemích Visegrádské čtyřky byla v roce 2008 na úrovni 0,347. V Polsku nabýval index genderové nerovnosti nejnižších hodnot, a to 0,325. Nejvyšší nerovnost mezi muži a ženami byla v roce 2008 zaznamenána v Maďarsku 0,382.

Vícerozměrný index chudoby zobrazuje jak počet lidí, kteří jsou vícerozměrně chudí, tak počet deprivací, s kterými chudé domácnosti musí bojovat. Tímto způsobem MPI odhaluje překrývající se deprivaci. Dle mého názoru předchozí měření chudoby – index lidské chudoby – měl lepší vypovídací schopnost, neboť rozlišoval absolutní a relativní chudobu. Výpočet MPI je datově velice náročný a pro mnoho zemí není vůbec vyčíslený, což se stává jeho hlavní nevýhodou. V České republice a na Slovensku měl v letech 2000 – 2008 vícerozměrný index chudoby hodnotu 0 %, to znamená, že v těchto státech nebyli evidováni žádní vícerozměrně chudí lidé. Z Visegrádské čtyřky mělo Maďarsko v letech 2000 – 2008 nejvyšší hodnotu MPI, a to 0,003 %, pro Polsko vícerozměrný index chudoby nebyl vyčíslen.

Seznam použité literatury

Monografie

ADAMCOVÁ, L.; NĚMCOVÁ, T.; a kol. *Rozvojová ekonomika*. 1. vyd. Praha: Oeconomica, 2009. 346 s. ISBN 978-80-245-1515-1.

DAVIES, N. *Evropa: Dějiny jednoho kontinentu*. 2. vyd. Praha: Academia, 2005. 1368 s. ISBN 80-200-1334-2.

GERŠLOVÁ, J.; SEKANINA, M. *Lexikon našich hospodářských dějin: 19. a 20. století v politických a společenských souvislostech*. 1. vyd. Praha: Libri, s.r.o., 2003. 488 s. ISBN 80-7277-178-7.

HOBBSBAWM, E. *Věk extrémů: krátké 20. století 1914 - 1991*. 1. vyd. Praha: Argo, 1998. 619 s. ISBN 80-7203-185-6.

JUREČKA, V.; JÁNOŠÍKOVÁ, I. *Makroekonomie*. 1. vyd. Ostrava: VŠB - Technická Univerzita Ostrava, 2004. 312 s. ISBN 80-248-0530-8.

KAŇA, R. *Evropská unie A*. 1. vyd. Ostrava: VŠB - Technická Univerzita Ostrava, 2009. 162 s. ISBN 978-80-248-1412-4.

LACINA, L. *Makroekonomie otevřené ekonomiky*. 1. vyd. Brno: Mendelova zemědělská a lesnická univerzita v Brně, 2001. 115 s. ISBN 80-7157-488-0.

MARTINCOVÁ, O., et al. *Nová slova v češtině: Slovník neologizmů 2*. 1. vyd. Praha: AV ČR, 2004. 568 s. ISBN 80-200-1168-4.

MEDERLY, P., et al. *Indikátory kvality života a udržitelného rozvoje: kvantitativní, vícerozměrný a variantní přístup*. 1. vyd. Praha: UK FSV CESES, 2004. 117 s. ISBN 80-239-4389-8.

VARADZIN, F. a kol. *Ekonomický rozvoj a růst*. 1. vyd. Praha: Professional Publishing, 2004. 329 s. ISBN 80-86419-61-4.

Elektronické publikace

ALKIRE, S.; FOSTER, J.. *Designing the Inequality-Adjusted Human Development Index (HDI)* [online]. Working paper no. 37, Oxford Poverty & Human Development Initiative. United Kingdom: University of Oxford, 2010. 26 s. [cit. 2011-03-09]. Dostupné z WWW: <<http://www.ophi.org.uk/wp-content/uploads/ophi-wp37.pdf>>. ISBN 978-1-907194-21-4.

ALKIRE, S.; SANTOS, M.. *Acute Multidimensional Poverty: A New Index for Developing Countries* [online]. Working paper no. 38, Oxford Department of International Development. United Kingdom: University of Oxford, 2010 [cit. 2011-03-10]. Dostupné z WWW: <<http://www.ophi.org.uk/wp-content/uploads/ophi-wp38.pdf>>. ISBN 978-1-907194-22-1.

EVROPSKÝ SYSTÉM ÚČTŮ [online]. Eurostat, 1995. 439 s. [cit. 2011-04-20]. Dostupné z WWW: <http://apl.czso.cz/nufile/ESA95_cz.pdf>.

HUMAN DEVELOPMENT REPORT 1990. *Concept and Measurement of Human Development* [online]. New York: United Nations Development Programme, 1990 [cit. 2011-03-11]. Dostupné z WWW: <http://hdr.undp.org/en/media/hdr_1990_en_complete.pdf>. ISBN 0-19-506480-1.

HUMAN DEVELOPMENT REPORT 1995. *Gender and Human Development* [online]. New York: United Nations Development Programme, 1995 [cit. 2011-03-04]. Dostupné z WWW: <http://hdr.undp.org/en/media/HDR_1995_EN.pdf>. ISBN 0-19-510022-0.

HUMAN DEVELOPMENT REPORT 1999. *Globalization with a Human Face* [online]. New York: United Nations Development Programme, 1999 [cit. 2011-03-01]. Dostupné z WWW: <http://hdr.undp.org/en/media/HDR_1999_EN.pdf>. ISBN 0-19-521562-1.

HUMAN DEVELOPMENT REPORT 2007/2008. *Fighting climate change: Human solidarity in a divided world* [online]. New York: United Nations Development

Programme, 2008 [cit. 2011-03-09]. Dostupné z WWW: <http://hdr.undp.org/en/media/HDR_20072008_EN_Complete.pdf>. ISBN 978-0-230-54704-9.

HUMAN DEVELOPMENT REPORT 2010. *The Real Wealth of Nations: Pathways to Human Development* [online]. New York: United Nations Development Programme, 2010 [cit. 2011-03-01]. Dostupné z WWW: <http://hdr.undp.org/en/media/HDR_2010_EN_Complete_reprint.pdf>. ISBN 9780230284456 90101.

SYROVÁTKA, M. *Jak (ne)měřit kvalitu života. Kritické pohledy na index lidského rozvoje* [online]. Mezinárodní vztahy. Roč. 43, č. 1, 2008, s. 9-37. [cit. 2011-02-05] Dostupný z WWW: <http://development.upol.cz/uploads/dokumenty/Syrovatka_HDI.pdf>. ISSN 0323-1844.

WORLD BANK. *Health expenditure, public (% of total health expenditure)* [online]. 2010 [cit. 2011-04-17]. Dostupné z WWW: <<http://data.worldbank.org/indicator/SH.XPD.PUBL>>.

WORLD BANK. *Health expenditure, total (% of GDP)* [online]. 2010 [cit. 2011-04-16]. Dostupné z WWW: <<http://data.worldbank.org/indicator/SH.XPD.TOTL.ZS>>.

WORLD BANK. *Population ages 0-14 (% of total)* [online]. 2010 [cit. 2011-04-16]. Dostupné z WWW: <<http://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.0014.TO.ZS>>.

WORLD BANK. *Population ages 15-64 (% of total)* [online]. 2010 [cit. 2011-04-16]. Dostupné z WWW: <<http://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.1564.TO.ZS>>.

WORLD BANK. *Population ages 65 and above (% of total)* [online]. 2010 [cit. 2011-04-16]. Dostupné z WWW: <<http://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.65UP.TO.ZS>>.

WORLD BANK. *Population, total* [online]. 2010 [cit. 2011-04-09]. Dostupné z WWW: <<http://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL>>.

WORLD BANK. *Public expenditure on education, total (% of GDP)* [online]. 2010 [cit. 2011-04-15]. Dostupné z WWW: <<http://data.worldbank.org/indicator/SE.XPD.TOTL.GD.ZS>>.

Internetové zdroje

WISEGRAD GROUP. *Historie Visegrádské skupiny* [online]. 2006 [cit. 2011-04-12]. Dostupné z WWW: <<http://www.Visegradgroup.eu/main.php?folderID=1014>>.

Přednášky

TICHÁ, M. *Ekonomický rozvoj B.* (přednášky) Ostrava: VŠB - Technická Univerzita Ostrava, 2010 [cit. 2011-04-10].

Seznam zkratek

aj.	– a jiné
apod.	– a podobně
atd.	– a tak dále
ČR	– Česká republika
EU	– Evropská unie
FYROM	– Bývalá jugoslávská republika Makedonie (Former Yugoslav Republic of Macedonia)
GDI	– Index rozvoje vztahující se k generové nerovnosti (Gender-related Development Index)
GEM	– Měření generového posílení (Gender Empowerment Measure)
GER	– Hrubý podíl dětí zapsaných ve školách (Gross enrollment ratio)
GII	– Index generové nerovnosti (Gender Inequality Index)
HDI	– Index lidského rozvoje (Human Development Index)
HDP	– Hrubý domácí produkt
HDR	– Zpráva o lidském rozvoje (Human Development Report)
HND	– Hrubý národní důchod
HPI	– Index lidské chudoby (Human Poverty Index)
IHDI	– Index lidského rozvoje upravený o nerovnost (Inequality-adjusted Human Development Index)
ILO	– Mezinárodní organizace práce (International Labour Organization)
Kč	– Měnová jednotka koruna česká
MPI	– Vícerozměrný index chudoby (Multidimensional Poverty Index)
např.	– například
OECD	– Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (Organization for Economic Cooperation and Development)
OSN	– Organizace spojených národů (United Nations Organization)
UNDESA	– Odbor OSN pro ekonomické a sociální záležitosti (United Nations Department of Economic and Social Affairs)
PPP	– Parita kupní síly (Purchasing power parity)
RVHP	– Rada vzájemné hospodářské pomoci
SSSR	– Svaz sovětských socialistických republik

tzn.	– to znamená
UNESCO	– Organizace spojených národů pro výchovu, vědu a kulturu (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization)
USA	– Spojené státy americké
USD	– Měnová jednotka americký dolar
V4	– Visegrádská čtyřka
WHO	– Světová zdravotnická organizace (World Health Organization)

Seznam grafů

Graf č. 4.1 Index lidského rozvoje a HDI bez dimenze příjmů v roce 2010 v zemích V4

Graf č. 4.2 Skladba obyvatel v zemích V4 v roce 2009 (% z celkového počtu obyvatel)

Graf č. 4.3 Očekávaná délka dožití v roce 2010 v zemích V4 (v letech)

Graf č. 4.4 Celkové výdaje na zdraví v roce 2009 v zemích V4 (% z HDP)

Graf č. 4.5 Spokojenost lidí v oblasti: kvality zdravotní péče, kvality ovzduší a kvality vody v letech 2006 – 2009 (% z celkového počtu dotazovaných lidí)

Graf č. 4.6 Průměrný a očekávaný počet let vzdělávání v roce 2010 v zemích V4

Graf č. 4.7 Celkové veřejné výdaje na vzdělání v roce 2007 (% z HDP)

Graf č. 4.8 Spokojenost lidí s kvalitou vzdělávacího systému a školami v letech 2006 – 2009 (% z celkového počtu dotazovaných lidí)

Graf č. 4.9 Hrubý národní důchod na obyvatele (PPP US\$ 2008) v roce 2010

Graf č. 4.10 Porovnání HDI a IHDI v zemích V4 v roce 2010

Graf č. 4.11 Rozdíl mezi HDI a IHDI a všech dílčích dimenzích v zemích V4 v roce 2010

Graf č. 4.12 Index genderové nerovnosti v zemích V4 v roce 2008

Graf č. 4.13 Populace ve věku 25 let a výše s alespoň středním vzděláním v roce 2010

Graf č. 4.14 Účast žen a mužů na trhu práce v roce 2008 v zemích V4

Seznam obrázků

Obrázek č. 3.1 Evropa z pohledu indexu lidského rozvoje

Seznam tabulek

Tabulka č. 2.1 Vymezení maximálních a minimálních hodnot pro výpočet HDI

Tabulka č. 2.2 Inovace v měření lidského rozvoje

Tabulka č. 3.1 Maximální a minimální hodnoty pro výpočet původního HDI

Tabulka č. 3.2 Maximální a minimální hodnoty pro výpočet hybridního HDI

Seznam schémat

Schéma č. 2.1 Konstrukce indexu lidského rozvoje

Schéma č. 2.2 Konstrukce indexu lidského rozvoje upraveného o nerovnost

Schéma č. 2.3 Konstrukce indexu generové nerovnosti

Schéma č. 2.4 Konstrukce vícerozměrného indexu chudoby

Schéma č. 3.1 Konstrukce hybridního indexu lidského rozvoje

Prohlášení o využití výsledků bakalářské práce

Prohlašuji, že

- jsem byla seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. – autorský zákon, zejména § 35 – užití díla v rámci občanských a náboženských obřadů, v rámci školních představení a užití díla školního a § 60 – školní dílo;
- beru na vědomí, že Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava (dále jen VŠB-TUO) má právo nevýdělečně, ke své vnitřní potřebě, bakalářskou práci užít (§ 35 odst. 3);
- souhlasím s tím, že bakalářská práce bude v elektronické podobě archivována v Ústřední knihovně VŠB-TUO a jeden výtisk bude uložen u vedoucího bakalářské práce. Souhlasím s tím, že bibliografické údaje o bakalářské práci budou zveřejněny v informačním systému VŠB-TUO;
- bylo sjednáno, že s VŠB-TUO, v případě zájmu z její strany, uzavřu licenční smlouvu s oprávněním užít dílo v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- bylo sjednáno, že užít své dílo, bakalářskou práci, nebo poskytnout licenci k jejímu využití mohu jen se souhlasem VŠB-TUO, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly VŠB-TUO na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše).

V Ostravě dne 10. května 2011

.....
jméno a příjmení studenta

Adresa trvalého pobytu studenta:

Pod Kamionkou 91
Český Těšín – Stanislavice
735 62

Seznam příloh

- Příloha č. 1 Seznam evropských zemí (pro které existuje výpočet HDI)
- Příloha č. 2 Rozšiřování Evropské unie
- Příloha č. 3 Evropa z pohledu indexu lidského rozvoje v roce 2010
- Příloha č. 4 Evropa z pohledu indexu lidského rozvoje (bez příjmové dimenze) v roce 2010
- Příloha č. 5 Index lidského rozvoje v Evropě v roce 2010
- Příloha č. 6 Rozdíl mezi HDI a HDI (bez HND) v roce 2010
- Příloha č. 7 Modifikace indexu lidského rozvoje v roce 2010
- Příloha č. 8 Rozdíly mezi modifikovaným HDI a původním HDI v roce 2010
- Příloha č. 9 Rozdíly mezi původním a hybridním indexem zdraví
- Příloha č. 10 Rozdíly mezi původním a hybridním indexem vzdělání v roce 2010
- Příloha č. 11 Rozdíl mezi původním a hybridním indexem HDP v roce 2010
- Příloha č. 12 Rozdíly mezi původním a hybridním HDI ve všech dílčích indexech v roce 2010
- Příloha č. 13 Rozdíly mezi původním a modifikovaným indexem vzdělání v roce 2010
- Příloha č. 14 Rozdíly mezi HND/ob. a HDP/ob. v roce 2010
- Příloha č. 15 Rozdíl mezi modifikovaným a původním indexem slušného životního standardu v roce 2010
- Příloha č. 16 Index lidského rozvoje upravený o nerovnost v zemích V4 v roce 2010
- Příloha č. 17 Index genderové nerovnosti v zemích V4 v roce 2008
- Příloha č. 18 Vícerozměrný index chudoby v zemích V4 v letech 2000 – 2008